

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY**

**ŽENSKÁ POVÁLEČNÁ
LITERÁRNÍ TVORBA
ZAMĚŘENÁ NA HOLOCAUST**

**WOMAN'S POSTWAR
LITERARY CREATION
SPECIALIZED ON THE
HOLOCAUST**

VYPRACOVALA: Bc. Lucie Tichá

VEDOUCÍ PRÁCE: Dr. Michal Hanczakowski

2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 26. dubna 2018

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Dr. Michalu Hanczakowskému za velmi cenné konzultace, rady a připomínky.

Obsah

1. ÚVOD.....	6
2. FEMINISMUS	9
2.1. SOCIOPOLITICKÝ FEMINISMUS A AKADEMICKÝ FEMINISMUS	10
2. 2. VÝVOJ A DĚLENÍ SOCIOPOLITICKÉHO SMĚRU	12
2. 3. VÝVOJ A DĚLENÍ AKADEMICKÉHO SMĚRU	12
2. 4. GYNOKRITIKA	15
3. CHARAKTERISTIKA A ETAPY FEMINISTICKÉ PERSPEKTIVY HOLOCAUSTU.....	18
3. 1. ETAPY FEMINISTICKÉ PERSPEKTIVY HOLOCAUSTU.....	19
3. 2. CHARAKTERISTIKA PROUDU	22
4. ŽENA SPISOVATELKA.....	29
4. 1. HISTORICKÝ VÝVOJ A FÁZE LITERATURY PSANÉ ŽENAMI	29
4. 2. CHARAKTERISTICKÉ RYSY ŽENSKÉ LITERATURY	30
4. 3. TÉMATA CHARAKTERISTICKÁ PRO ŽENSKOU LITERATURU.....	31
5. POLSKÉ SPISOVATELKY REFLEKTUJÍCÍ HOLOCAUST A DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKU	33
5. 1. POLSKÉ SPISOVATELKY A JEJICH DÍLA TÝKAJÍCÍ SE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	34
5. 2. ŽIVOTOPISY A TVORBA	37
5. 2. 1. SEWERYNA SZMAGLEWSKÁ	37
5. 2. 2. KRYSTYNA ŻYWULSKÁ	40
5. 2. 3. ZOFIA KOSSAK	43
5. 2. 4. WANDA PÓŁTAWSKÁ	47
6. POHLED SPISOVATELEK NA TYPICKY ŽENKÉ ZÁLEŽITOSTI V TÁBOŘE – TEXTOVÁ ANALÝZA.....	49

6. 1. PROSTITUCE V HRANIČNÍCH SITUACÍCH.....	49
6. 2. TYPYCKÉ PROBLÉMY PLYNOUCÍ Z TOHO BÝTI ŽENOU	60
6. 2. 1. PONÍŽENÍ PROSTŘEDNICTVÍM NAHOTY	61
6. 2. 2. HOLENÍ A STRÍHÁNÍ VLASŮ	65
7. ZÁVĚR.....	70
8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	72
8. 1. ODBORNÁ LITERATURA	72
8. 2. LITERATURA	73
8. 3. INTERNETOVÉ ZDROJE	73
9. RESUMÉ.....	74

1. ÚVOD

Tato diplomová práce s názvem *Ženská literární tvorba zaměřená na holocaust*, se zabývá popisem a analýzou literatury vznikající bezprostředně po ukončení 2. světové války, která popisovala hrůzy holocaustu, konkrétně tedy koncentračních a pracovních táborů KL Auschwitz-Birkenau a Ravensbrück. Tato práce pracuje výhradně s texty polských spisovatelek a taktéž je porovnává pouze s ženskými texty.

Cílem práce je uceleným způsobem popsat obecný kontext feminismu, a jeho samostatné odvětví koncentrující se právě na holocaustu. Podle tvrzení a zjištění v teoretické práci jsou poté analyzovány vybrané texty, které mají vyvrátit či potvrdit popsanou teorii.

Práce je členěna do několika kapitol, myšlenkově do třech bloků. Prvním z nich je samotná teorie literatury, poté přehled spisovatelek a tematických okruhů psaných v této době, posledním blokem je analýza vybraných textů.

První z uvedených kapitol popisuje pro potřeby práce obecný feminismus a jeho dělení z historického a sociálního kontextu. Blíže je popsán sociopolitický a akademický feminismus a jejich jednotlivé dělení. Pro tuto práci je stěžejní především dělení akademického feminismus, jehož součástí je gynokritika, která jako první volí jiné techniky a prostředky pro analýzu a zkoumání textů. Taktéž se ptá, jakým způsobem je vhodné ženami psané zkušenosti zkoumat, a navrhuje přímou konfrontaci s literaturou psanou muži. Gynokritika, i když je dnes již přežitkem, položila základy novému stylu a změnila celý pohled na toto odvětví. Zároveň definovala čtyři témata, která jsou základní odlišností obou pohlaví a tím je: biologie, kulturní kontext,

psychologie a jazykové prostředky. Z těchto okruhů vznikly i samostatné vědní obory, které jsou v dnešní době neživotaschopné a dávno vyvrácené, rozvířily ovšem zcela novou debatu a nasměrovaly celý proud novým směrem. Celá tato práce je koncipována a inspirována hlavními myšlenkami gynokritiky, tedy zkoumá texty a porovnává je bez mužského pohledu.

Ve třetí kapitole je popsána charakteristika a jednotlivé etapy feministické perspektivy holocaustu a taktéž nutnost existence toho proudu. Druhá světová válka v mnoha ohledech změnila vnímání a způsoby válčení. V předešlých bitvách šlo hlavně o území, bohatství a moc, nacisté se kromě tohoto ovšem zaměřili i na lidské rasy, s cílem některé vyhladit úplně, jiné zotročit. Změnou těchto primárních cílů se ale změnila i zasažená skupina lidí. Nejednalo se u pouze o vojáky, útok byl mířen i na civilisty, a tedy nevyhnutelně při snaze o vyhlazení rasy i na ženy a děti. Z tohoto důvodu byla obrovská změna a reforma v tradiční teorii literatury nevyhnutelná a bylo nutné zařadit i nové směry a teorie. Stávající způsoby již nemohly být pro objektivní popsání skutečností dostačující.

Čtvrtá kapitola popisuje samotný vývoj a etapy ženy spisovatelky a taktéž charakteristické rysy jejího psaní. Jsou zde popsána témata, na která se ženy při své tvorbě nejčastěji zaměřují, a těmi jsou: tělo, příroda, negativní zkušenost, rodina a autobiografie.

Další kapitola ve svém úvodu popisuje a shrnuje typy literatury, která byla psaná ženami po 2. světové válce. Tato díla základně tematicky dělíme na vzpomínky z pracovních a koncentračních táboru, ghett, sovětských gulagů a úkrytů. Podkapitoly obsahují životopisy a tvorbu vybraných autorek,

okrajově i tvorbu a obsah dalších děl. Tato práce je zaměřena na autorky Sewerynu Szmaglewskou a její *Dymy nad Birknau*, Zofii Kossak a knihu *W otchłani*, Krystyna Żywulská a *Przeżyłam Oświęcim*. Poslední autorkou je Wanda Póltawska s knihou *I boję się snów*.

Poslední kapitola přináší analýzu vybraných textů. Úryvky byly vybrány podle několika kritérií. Jedná se tematicky o takové události, které byly většinou zaznamenány u všech autorek. Rovněž se tyto úryvky dotýkají typicky ženských témat a zkoumají reakce autorek na ně. Z důvodu rozsahu byly pro práci vybrány nejvhodnější texty, popisující tři aspekty toho, co to znamenalo být „ženou v koncentračním táboře“. Z rozsahových důvodů nemohou být komplexně analyzována všechna témata, kterých je minimálně sedm, ale jsou pro kontext alespoň okrajově zmíněna v jednotlivých podkapitolách.

Při analýze byl sledován styl autorek, jazykové prostředky jimi užívané a taktéž celkový pohled a názor na jednotlivé situace.

2. FEMINISMUS

Feminismus je složitý a rozvětvený jev, který má v současné době již bohatou historii. Samotný termín „feminismus“ se objevil nejpravděpodobněji poprvé ve Francii v roce 1830 a použil ho poprvé utopistický socialista Charles Fourier, pro kterého byla míra emancipace žen měřítkem pro emancipaci společnosti jako takové. V Anglii se tento termín poprvé začal používat okolo roku 1890 a zpočátku se stal synonymem pro hájení práv žen. Byl svázán s hnutím sufražetek. Teprve poté se tento termín dostal i do Spojených států.

Dříve, než se stal feminismus součástí literární vědy, byl především hnutím o sociopolitickém charakteru a sahal svými kořeny až do 18. století. Teprve značně později, ve 20. stolí, se k němu připojil takzvaný feminismus akademický čili feministický výzkum a feministická kritika. A po nich se připojily genderové výzkumy a jiné. Pokud se podíváme na různé obměny a druhy feminismu v USA, Anglii a Francii, měli bychom spíše hovořit o feminismech než feminismu.

Z tohoto důvodu se mnozí vědci snažili dle různých především tradičních kritérií feminismus rozdělit do skupin. Nejčastěji se setkáváme s dělením chronologickým. Taktéž je feminismus dělen podle oblastí, kterým se věnuje, a tím je především sociopolitický a akademický feminismus. Podle stupně radikálnosti dělíme feminismus na radikální a liberální. Někteří vědci taktéž chtěli feminismus dělit podle rasy, etnika či sexuální orientace, například feminismus žen s tmavou barvou pleti, žen třetího světa,

nebo lesbický feminismus, který je obecně více radikální než ostatní. I v rámci těchto dělení probíhalo další dělení. Například radikální feminismus se rozlišoval na radikálně libertariánský a radikálně kulturní. Jedna ze známých koncepcí se například vytvořila v rámci sociopolitického feminismu. Těmito třemi směry jsou: radikální separatistky, liberální gradualistky a levicové feministky.

Bez pochyby, z důvodu neustálého dělení a rozrůstání se proudů, bude třídění a dělení čím dál těžší.

2.1. SOCIOPOLITICKÝ FEMINISMUS A AKADEMICKÝ FEMINISMUS

- **Sociopolitický feminismus:** první ze všech obměn feminismu (počátek v 18. století). Hnutí se společenským a politickým charakterem, které je nastavené na konkrétní boj proti diskriminaci žen a všem projevům nerovnosti v oblasti kultury, společnosti, a především boje s nerovností v rámci práva.
- **Akademický feminismus:** feministická obměna o intelektuálním charakteru, která se myšlenkově opírá o sociopolitický feminismus, a která interpretuje všechny jevy týkající se žen. Akademický feminismus se začal utvářet v šedesátých letech dvacátého století na amerických univerzitách. Nejprve se začaly formovat takzvané ženské studie

(Woman's Studies) a poté feministická a genderová kritika. Od začátku byl interdisciplinárním směrem, který zahrnoval všechny humanistické disciplíny, především literární vědu, sociologii, psychologii, antropologii, historii, kulturní historii, umění, muzikologii atd.

Snaha o zavedení nejjednoduššího dělení velmi rozvětveného feminismu tedy nejdříve musí vzít v úvahu základní rozdíly mezi sociopolitickým a akademickým feminismem. První z nich inicioval celé feministické hnutí již před více než dvěma sty lety, bojoval za rovnoprávnost mezi mužem a ženou, a i dnes se rozvíjí do mnoha proudů a obměn. Druhý se k němu připojil až v šedesátých letech dvacátého století a dal proudu, který osvobodil ženy, hlubší charakter a rozšířil jeho vliv na celou sféru duchovní kultury člověka. První, nejobecněji a shodně s již existující tradicí, můžeme rozdělit chronologicky, oddělující feminismus v první, druhé a třetí vlně. Druhý, který vznikl na akademické půdě, se stal interdisciplinárním směrem a zasáhl do všech humanitních oborů, především do literární vědy, psychologie, historie, sociologie atd. V případě akademického feminismu je nejlepší dělení z pohledu typologického, tedy kritický feminismus, teorie feminismu (Woman's Studies), a také gynokritika, genderová kritika a mnoho dalších. Přesto, z důvodu specifčnosti feminismu jako směru, ho nemůžeme vytrhnout z celkového společenského a politického kontextu a soustředit se pouze na literární kontext.

2. 2. VÝVOJ A DĚLENÍ SOCIOPOLITICKÉHO SMĚRU

Sociopolitický feminismus je obecně dělen chronologicky do třech fází označených jako **vlny**. Dále jsou uvedena hlavní hesla a myšlenky každého z období:

- **první vlna** feminismu se začala rozvíjet na přelomu 19. a 20. století a trvala do začátku šedesátých let. Jejím hlavním heslem byla **rovnost** (pohlaví) a nejdůležitějším cílem bylo získat stejná práva pro ženy i muže.
- **druhá vlna** trvala mezi šedesátými až osmdesátými lety a hlavním tématem byly **rozdíly** mezi pohlavími. V této době bylo hlavním cílem popsat a specifikovat hlavní rozdíly mezi mužem a ženou.
- **třetí vlna** feminismu začala v devadesátých letech, a jelikož do té doby měly monopol na feminismus pouze bílé ženy, heslem třetí vlny se stala **různorodost**. V té době se začala zkoumat především rozmanitost různých skupin žen (představitelky různých ras, společenství, kultur, tradicí atd.) a také charakteristické problémy spojené s těmito skupinami.

2. 3. VÝVOJ A DĚLENÍ AKADEMICKÉHO SMĚRU

- **Feministická kritika:** nejobecnější definici feministické kritiky uvádí jeden ze současných terminologických literárních slovníků. Ten ji definuje jako porozumění, analýzu a odběr

literárního díla nebo teorii literatury z pohledu zkušeností žen (V. Harris, Dictionary of Concepts in Literary Criticism and Theory, New York 1982, s. 89).

- Podobně uvažují i některé představitelky literární feministické kritiky. Podle Patricie Meyer-Sparks je feministickou kritikou každý způsob analýzy textu (ne pouze literárního), k jehož analýze přistoupíme z pohledu specifických zkušeností žen v něm uvedených. Podle Elaine Showalter je základním cílem feministické kritiky zachycení rozdílů pohlaví představovaných v literatuře. Dle názoru Judith Fetterley přináší feministická kritika nové způsoby, jak porozumět a interpretovat literaturu z ženské perspektivy. Feministická kritika čerpá inspiraci z různorodých proudů literární teorie – především z teorie psychoanalýzy, strukturalismu, dekonstrukturalismu, a kulturního výzkumu.
- **Ženské studie** (Woman's studies): první (již v šedesátých letech 20. století) samostatná forma akademického feminismu. Hromadila především různé vědomosti a znalosti (z různých disciplín), které se týkaly situace žen v historii, kultuře, ve společenském životě, politice atd. Analýza specificky ženských zkušeností a příběhů. Podstatou kategorie ženských studií (oproti genderovým studiím – Gender Studies) je kategorie **ženskosti**. Tyto výzkumy se soustředí na popis specifík ženskosti a také jejích proměnách v historii atd.

- **Gynokritika:** termín, který poprvé použila Elaine Showalter v roce 1979. Je to variace feministické kritiky, která se objevila v druhé vlně feminismu. Oproti feministické kritice, které hledá odlišné interpretace textů oproti tradičním a poukazuje na patriarchální normy při ztvárnění ženské literární postavy, si neklade za cíl kritizovat mužskou literární tvorbu a ženské postavy psané spisovateli. Zkoumá tvorbu žen, charakteristické prvky ženského psaní, jazyk, způsob vyjadřování a témata. Zahrnuje i kulturní, sociální a rodinné podmínky i historický kontext.
 - **Arachnologie:** metaforická idea tvůrčího procesu a styl feministické kritiky zavedený Nancy K. Miller v polemice *Mytologie Rolanda Barthera*. Metafora tkaní pavoučí sítě a ženy – autorky jako pavoučice měla zdůraznit vztah mezi autorkou a jí tkanými texty.

Idea ženy – pavouka znázorňuje silné stopy její vlastní osobnosti v textu jako tvůrčího podnětu a taktéž zdůrazňuje velkou roli těla v samotné tvorbě, která je zároveň silně propojena s domem a rodinou (oproti charakteristické ideji mužské tvorby, která se snaží uniknout každodennosti).
 - **Écriture feminine** (ženské psaní): termín označující styl ženského psaní jako i jeden z nejvýznamnějších proudů francouzské feministické kritiky. Hlavními představitelkami jsou Hélène Cixous, Luce

Irigaray, Julia Kristeva, Anne Leclerc, Monique Wittig. Tento styl se vyznačuje a zabývá především spisovatelským praktikami než zformulovanou literární teorií. Styl, který je zařazen pod pojem *écriture feminine*, je především smyslný, bouřlivý, nesouvislý, eliptický, simultánní, je velmi metaforický, používá hodně erotické a tělesné metafory.

2. 4. GYNOKRITIKA

Pro cíle této práce budou podrobně rozvedeny hlavní myšlenky a dělení gynokritiky.

Elaine Showalter ve své knize *Feminist Criticism in the Wilderness* uvádí, že je třeba si ujasnit, čeho vlastně mají výzkumy dosáhnout a jakým způsobem chceme získat odpovědi na otázky plynoucí ze ženských zkušeností. Dle jejího názoru tyto odpovědi nedostaneme pomocí tradičních technik literární kritiky. Jejím cílem bylo vytvoření feministické kritiky, která bude samostatná a nezávislá na tradiční mužské teorii – vznikla tedy gynokritika. Samozřejmě, Showalter takto orientované výzkumy ani nevytvořila, ani neobjevila, ale pouze pojmenovala. Tyto tendence se začaly objevovat již v sedmdesátých letech na území Spojených států a vytvořily hlavní základy toho proudu.

I když je v dnešní době gynokritika považována spíše za něco, co je již přežitkem, ve své době se jednalo

o přelomovou záležitost, která donutila vědkyně změnit techniky a způsoby feministické kritiky, tak aby byla naprosto nezávislá na mužské perspektivě.

Gynokritika se začala dále rozvíjet takto: nejprve bylo nutné přesně definovat ženskost, a čím se liší literatura psaná ženami. Poté bylo nutné zmapovat jeho historii, styl, gramatiku a strukturu. Také bylo nutné popsat specifické procesy tvůrčího procesu a tradiční normu ženské literatury. A na konec, popsat ženu-autorku.

Největším úkolem pro gynokritiku ovšem v této fázi bylo určit, v čem spočívá odlišnost fenoménu ženského psaní a kde ji máme hledat.

Elaine Showalter uvádí čtyři hlavní modely, podle kterých docházelo k definici specifík a rozdílů žen a jejich tvorby. Jsou jimi rozdíly: biologické, lingvistické, psychoanalytické a kulturní.

- **Biologický model:** stoupenkyně tohoto modelu nacházely hlavní zdroj inspirace pro svoji tvorbu v akceptování ženské tělesnosti (ve smyslu přirozeného biologického cyklu, popřípadě mateřství). V tomto případě bylo tělo považováno za neoddělitelné od mysli a jeho specifika a podstata se zrcadlila jak v literatuře, tak kritice. V praxi se literatura stávala více odvážnou v prezentování tělesna, smyslnosti, někdy se stávala až „anatomickou“. Nebezpečí tohoto modelu spočívalo

v připisování až moc velkého významu tělesnu, v rámci psaní a čtení literatury.

- **Lingvistický a textový model:** tyto teorie se snažily odpovědět na otázku, jestli existují nějaké rozdíly mez pohlavími, které by měly zásadní vliv na použití jazyka užívaného ženami. Především francouzské feministky (například Annie Leclerc nebo Chantal Chawaf) se domáhaly vytvoření speciálního nového ženského jazyka, který by již nadále nebyl nástrojem zotročení. Ale protože myšlenka ženského jazyka měla již v té době svoji dlouhou a bohatou tradici a nezrodila se díky feministické kritice (tajemný ženský jazyk se objevil už například v mýtech), byl podle Showalter tento způsob interpretace absurdní a nepředstavuje dobrý způsob, jak přistupovat k definování ženské odlišnosti. Především proto, že tímto způsobem by byla nutná nebezpečná izolace od vlivu různých kontextů, konvencí a norem žánrů.
- **Psychoanalytický model:** kritika, která se orientovala na psychoanalýzu, již tradičně hledala spojitost mezi psychikou spisovatelky a její tvorbou a taktéž zkoumala vliv pohlaví na samotný tvůrčí proces. Vědkyně se musely vypořádat se stereotypním vnímáním ženy, která dle Freudovy teorie záviděla mužům falus, což mělo zásadní vliv na její schopnosti a literární tvorbu. Tato teorie naneštěstí ženskou tvorbu velmi snižovala, protože byla

vnímána jako tvorba bez ambicí, řídící se pouze neuspokojenými erotickými touhami, které měly mít zásadní vliv na celou ženskou tvorbu.

Podle Showalter byly ovšem nejzajímavější ty teorie feministické kritiky, které navazovaly na teorie psychoanalýzy například Carla Gustava Junga, Davida Lainga nebo Erica Ericksona.

Všechny tyto feministické teorie inspirované psychoanalýzou měly ovšem jedno zásadní ohraničení, nebraly v úvahu historické změny, společenské a ekonomické faktory, etnické rozdíly atd., tedy kulturní vlivy s širokým rozsahem.

- **Kulturní model:** nedostatky předchozího modelu ovšem vyrovnával fenomén ženského psaní v nejšířším pojetí literárního kontextu. Feministická kritika, která se orientovala na kulturu, a tedy zohledňovala pohled kulturní antropologie, mohla vzít v úvahu všechny výše vyjmenované aspekty, a proto byla ve všech teoriích Showalter nejbližší.

3. CHARAKTERISTIKA A ETAPY FEMINISTICKÉ PERSPEKTIVY HOLOCAUSTU

Feministická perspektiva ve výzkumech holocaustu je vědním přístupem, jehož cílem je doplnit vědomosti

o holocaustu z pohledu zkušeností žen. Tento proud je poměrně mladý a rozvíjí se dodnes. Jeho počátky datujeme do 70. let 20. století, jeho největší rozmach nastal v letech devadesátých. Největší podíl na rozvoji tohoto proudu mají americké vědkyně.

Cílem celého tohoto odvětví feministického hnutí, které bylo převážně mužskou literární společností považováno za módní a zbytečné, je přiblížit čtenáři základní rysy a smysl tohoto proudu a taktéž zaznamenat a připomenout hrůzy, které se ženám během druhé světové války děly. Je nutné psát o utrpení žen v táborech, o jejich přežití, o znásilněních, veřejných domech, zacházení s těhotnými, lékařských experimentech, nahotě, holení hlav, otrocké práci a trestech, které na nich byly vykonávány.

3. 1. ETAPY FEMINISTICKÉ PERSPEKTIVY HOLOCAUSTU

Výzkumy, zabývající se holocaustem z feministické perspektivy, dosáhly konkrétní podoby v 70. a 80. letech 20. století. Podle vědkyně Judith Tydor Braumel - Schwartz, která se specializuje především mimo jiné na genderovou problematiku a holocaust, si tento způsob nahlížení na celou problematiku prošel čtyřmi vývojovými etapami, z nichž každá měla své charakteristické rysy (Judith Tydor Baumel, *Gender and Family studies of the Holocaust: the Development of a Historical Discipline, Life, Death and Sacrifice, Woman and Family in the Holocaust*, red. Esther Herzog, Creen PublishingHouse, Jerusalem, NY 2008)

- **Etapa první** – v období bezprostředně po válce, mezi lety 1945–1948, která se považuje za první vlnu tohoto proudu. Celé toto období je charakteristické bouřlivými emocemi, podrobným popisem zážitků z ghett a pracovních či koncentračních táborů. Literatura, která v této době vznikla, má většinou podobu deníku a je psaná ich-formou.

Na utváření této etapy měla rovněž vliv *Kronika* od Emanuela Ringelbluma, který si během války ve varšavském ghettu povšimnul, že role žen se významně mění. Z tohoto důvodu přiměl novinářku, Cecylii Słapakową, aby zdokumentovala život těchto žen. „Budoucí historik bude muset věnovat dostatečnou pozornost roli židovské ženy během války. Bude zaujímat čestné místo v dějinách Židů.“ (Ringelblum 1988, *Kronika getta warszawskiego wrzesień 1939 – styczeń 1943*, s. 394).

- **Etapa druhá** – v období padesátých a šedesátých let se veškerá pozornost obrátila především k obnově běžného života a společnosti. První emocionální vlna, která potřebovala vyprávět své zážitky a vzpomínky, pominula. Dle Lilian Kremer však literatuře psané v tomto období dominovali především muži, vědci píšící o ženách byli spíše výjimkami (Lilian Kremer, *Woman 's Holocaust Writing: Memory and Imagination*, University of Nebraska Press, Lincoln, London 2001, s. 9).
- **Třetí etapa** – sedmdesátá léta dvacátého století jsou považována za první opravdový rozvoj feministické perspektivy. V této době bylo publikováno mnoho autorské literatury a vědeckých prací. Taktéž

vznikala specializovaná centra, která se na tuto problematiku zaměřovala. V této době nejvíce publikovali vědci a vědkyně, kteří již nebyli přímými účastníky druhé světové války a vyhlazování, ale s těmito oběti a přeživšími holocaustu pracovali. Toto období se vyznačovalo vzrůstajícím všeobecným vědomím o hrůzách holocaustu a s tím i spojeným rozvojem proudu a genderových výzkumů a pohledů v něm. Konference v Stern College v roce 1983, která se věnovala ženám holocaustu, se stala jednou z nejdůležitějších událostí v tomto období. Konference nesla název *Conference of a Woman Surviving the Holocaust*.

Dle Myrny Goldenberg, významné feministické vědkyně zabývající se holocaustem se na rozvoji feministického přístupu zásadně podílely tyto dvě autorky: Germaine Tillion s prací *Ravensbrück: An Eyewitness Account of a Woman's Concentration Camp* (1975) a Konnilyn Feig s knihou *Hitler's Death Camps: The Sanity of Madness* (1981), které popisují systém nacistických táborů, ve kterých jsou ženy podmětem (ne předmětem) studií.

- **Čtvrtá etapa** – „druhý cyklus publikací“. Tato etapa se odehrávala v devadesátých letech dvacátého století. Bylo publikováno velké množství kvalitních genderových publikací. Literatura nabízela rozmanité formy textů, především biografie, deníky, poezii, sociologické a historické výzkumy. Nejčastějším jazykem publikací byla angličtina, němčina a hebrejščina, ale byly překládány i do dalších jazyků. Do popředí se taktéž začaly

dostávat příběhy žen, které neprošly nacistickými tábory, ale válku přečkaly v úkrytech či ghettech, které byly do té doby opomíjené. Pro toto období byla nejdůležitější publikace Carol Rittner a Johna K. Rotha *Different Voices: Womens and the Holocaust*, vydaná roku 1993. Kniha byla výběrem zdrojů a genderových analýz textů a měla napomoci ženám zapojit se rovnoprávně do oficiálního diskursu, který preferoval tradiční přístup.

V konečném výsledku, po provedení všech těchto změn, začaly být výzkumy zabývající se ženami během holocaustu rovnocennou součástí výzkumů, které se zabývaly vyhlazováním židů.

3. 2. CHARAKTERISTIKA PROUDU

V počátcích vědeckého výzkumu feministické perspektivy holocaustu musely vědecké pracovnice čelit velkému odporu a nesouhlasu vědecké obce. V sedmdesátých letech musely s velkými problémy odůvodňovat potřebu těchto výzkumů, které se zabývaly zkušenostmi žen během holocaustu. „Tato úmorná snaha zapojit gender do výzkumů nad holocaustu, se setkala s velkým odporem někdy dokonce s otevřeným nepřátelstvím.“ (Susan Gubar, *Dis/Identification: Emphatic Identification in Anne Michael's FugitivePices: Masculity and Poetry after Auschwitz*, „Signs Journal of Women in Culture and Society“ 2002, s. 249)

„Mnoho žen, které prováděly výzkumy holocaustu a žen, které holocaust přežily, bylo kritizováno za jejich závěry spojené s genderem. Velké množství přeživších žen a vědkyň poukazovalo na to, jak důležité bylo budování emocionálních pout mezi ženami, které byla důležitou strategií pro přežití. Odpůrci tohoto pohledu argumentovali, že koncentrování se pouze na pohlaví, vytváří potenciální zredukování holocaustu do sexismu a odvrátí pozornost od zážitků těch, kteří přežili.“ (Joy Erlichman Miller, *Love Carried Me Home: Women Surviving Auschwitz*, Simcha Press-Deer-fiel Beach, Florida 2000, s. 24)

Hlavním argumentem odpůrců bylo, že cílem nacistů, kteří se zaměřovali především na rasu, bylo vyhlazení všech Židů, a tak bychom tuto problematiku měli také vnímat. Z tohoto důvodu by se výzkumy neměly dělit na ženy, muže a děti. Analýza jejich jednotlivých osudů není správným způsobem bádání, protože všichni měli skončit identicky. Skutečnost, že se jednalo o ženu, neměla tedy žádný větší význam. Soustředění se na gender by mohlo odvrátit pozornost od holocaustu jako celku a vést k vnímání, že se jedná o něco druhořadého v porovnání s feminismem. Ve výsledku by došlo k bagatelizaci a popularizaci holocaustu, popřípadě k nesprávnému porovnávání jednotlivých obětí.

Prvotní kritika feministického přístupu ovšem nedokázala zcela zastavit probíhající výzkumy a ani neměla vliv na celkový rozvoj proudu. Tento směr byl postaven z dnešního hlediska na jednoduchých principech. Jedním z kritérií bylo, že oběti nacistů se skládaly z mužů a žen,

a proto bylo možné v analýzách rozdílnosti pohlaví odlišit. Odtud se v genderových výzkumech klade důraz na problémy vyplívající z odlišnosti mužů a žen a taktéž jejich vzájemné spojitosti. Taktéž nesouhlasí s názorem, že dělit oběti dle pohlaví je špatné, protože většinou obětí byli Židé. Podle vědkyň, právě proto, že celá idea vyhlazování je postavena na rase, je možné a logické dělit oběti na muže a ženy. Plán biologicky vyhladit celou rasu by nemohl fungovat, kdyby nebyly napadeny ženy, které jsou nositelkami dalšího života. Z toho základního, biologického rozdílu ze sebe a svých dětí udělaly nepřítel nacistů stejně jako muži bojující ve válce.

„Během neustále trvající historie antisemitizmu židovské ženy, tak jako muži, trpěly z důvodu agrese a nepřátelství vůči Židům. Hitlerova smrtící válka byla namířena proti všem Židům. Na rozdíl ale od jiných válek, ve kterých utrpení žen bylo jen vedlejším produktem konfliktu, nacistický program anihilace si kladl za strategický cíl zničení židovských žen.“ (Lilian Kremer, *Woman 's Holocaust Writing: Memory and Imagination*, University of Nebraska Press, Lincoln, London 2001, s. 1)

Autorka úryvku, Lilian Kremer, poukazuje na měnící se model války, kdy se boje přesunuly z okopů a fronty i mezi civilní obyvatelstvo a snažily se kompletně vyhladit Židy.

„V souvislosti s tím, že biologie byla nejdůležitějším bodem nacistické genocidní ideologie, Němci upustili od tradiční války, která často ušetřila civilisty a děti

od masakru.“ (Stöcker-Sobelman, *Kobiety Holocaustu*, TRIO, Warszawa 2012, s. 16)

Druhá domněnka se týká pochybností, jestli je správné předávat historické znalosti pouze z mužského pohledu.

„I při zběžném prohlédnutí výzkumů o holocaustu z nich bylo patrné, že zážitky a vjemy židovských žen byly vynechány nebo sloučeny do výpovědí mužů. Obraz židovských politických obětí byl mnohem důležitější než jakékoliv dělení, a to tím spíše dělení genderové.“ (Joan Ringelheim, *Women and the Holocaust: A reconsideration of Research*, „Signs: Journal of Women in Culture and Society“ 1985, č. 4, s. 741).

Již zmíněná Joy Erlichman Miller je toho názoru, že považovat literaturu psanou muži jako dostatečnou a dostatečně vypovídající o osudech všech obětí, by bylo přímou ignorací existence genderových studií zavedených do literatury.

Nelze tvrdit, že ženy i muži zažili během války to samé, a tedy psali stejně, proto není možné čerpat vědomosti pouze z mužské psané literatury. Tímto způsobem bychom nikdy nevytvořili správný a kompletní obraz té doby.

„To, co si pamatují ženy a muži, není stejné. Biologie a socializace určují budoucnost, a v době holocaustu to byly právě tyto věci, které rozhodovaly o odlišných osudech jak pro muže, tak pro ženy. Obě pohlaví se v ghettech a pracovních táborech potýkala se stejnými problémy –

špína, hlad, nucená práce, sexuální obtěžování, ponižování a smrt. Avšak pouze ženy si musely poradit například s těhotenstvím, menstruací, potratem a invazivními gynekologickými vyšetřeními. Ženy, které přežily holocaust a především Osvětim, zanechaly pro příští generace informace, které by neměly zůstat opomenuty, ale pochopeny a zdůrazněny.“ (Carol Rittner, John K. Roth, *Different Voices: Women and the Holocaust*, Paragon House, St. Paul, Minnesota 1991, s. 4)

Citovaná slova jsou voláním po spravedlivé prezentaci a zároveň protikladem k androcentrické perspektivě pravdy, ve které je muž hlavním středem pozornosti. „Tato perspektiva znemožňuje ženám poznat historii, ve které by byly něčím více než pouze předmětem, který je navíc odsunut na okraj a popisován pozitivními (skromnost, pořádkumilovnost, šetrnost, poddajnost, vstřícnost) a negativními (zvědavost, upovídánost, závist, sexuální objekt) stereotypy, vlastností svázaných s konkrétní kulturou.“ (Tal Ilan, *Jewish Women's Studies, The Oxford Handbook of Jewish Studies*, Oxford University Press, Oxford – New York 2002, s. 776). Proces, díky kterému bude ukončeno mlčení, je závislý na představování ženské historie, ale taktéž na apelaci, že jednostranný pohled je zdrojem chybného celkového konceptu.

„Je potřeba hodně víry, protože texty samy o sobě, které jsou důkazem minulosti, utišily zcela ženské hlasy. V souvislosti s tím hodně feministek může až odmítnout další kroky z obavy, že neexistuje způsob, jak získat ztracenou minulost.“ (Tal Ilan, *Jewish Women's Studies, The*

Oxford Handbook of Jewish Studies, Oxford University Press, Oxford – New York 2002, s. 776).

Podle Tal Ina, která přesto k tomuto kroku pobízí, je rekonstrukce ženské minulosti nebo objevení zapomenutých ženských rolí v historických událostech, popřípadě objevení ztraceného ženského hlasu v literatuře, povinným úkolem pro každou feministickou čtenářku a vymáhá podezřívavou analýzu, popřípadě takový přístup, jako kdyby hlas žen byl přítomný v každých mužských textech. Pokud nesáhneme po textech psaných ženami, nepoznáme hloubku a rozlehlost ženské zkušenosti s holocaustem. Lilian Kremer je toho názoru, že vzpomínky a zážitky žen se jen zřídka kdy objevují v centru „typické“ prezentace holocaustu, deníky jsou v menší míře citovány v některých vědeckých pracích a knihy jsou jen velmi málo kdy reeditovány. Postupně ovšem zaznamenává vzrůstající zájem o ženskou literaturu, i když je stále plná obav:

„I přes to, že mužští kritici uznávají přínos ženské literatury, pomíjejí otázku genderu v pracích o holocaustu. Mezi problémy, které se neobjevují v muži psané literatuře, jsou například záležitosti týkající se sexuality a mateřství a také jak moc tyto problémy ztěžovaly muka holocaustu, skupiny tvořené vězeňkyněmi a způsob, jakým díky spolupráci a sounáležitosti dokázaly přetrvat. Nemůže být konspiračním cílem utiшит ženské hlasy. Jako by nestačilo, že jejich práce jsou neadekvátně kritizované, ještě jejich hlasy byly efektně utlumeny.“ (Joan Ringelheim, *Women and the Holocaust: A Reconsideration of Research*, „Signs: Journal of Women In Culture and Society“ 1985, č. 4, s. 742)

Za třetí je možné přijmout tvrzení Joanny Ringelheim (považované za zakladatelku výzkumů z feministické perspektivy), že tyto výzkumy přinesou nové informace a vyvolají nové, do té doby nepoložené otázky. Otázky, na které Joan Ringelheim v prvopočátcích tohoto proudu hledala odpovědi, se týkaly problémů, které jsou v dnešní době už vyjasněné, v té době však určovaly směr celého proudu. Položila otázku, jestli pokud byl člověk Žid, mělo nějaký význam, jestli to byla žena nebo muž, nebo jestli to mělo vliv na různá zacházení. Zkoumala, jak fungoval sexismus v rasistické ideologii namířené proti Židům nebo se zajímala o statistiky a analyzovala, jestli počty zabitých mužů a žen neukáží nějaké nové informace. Snažila se najít odpověď na otázku, zda předválečný sexismus sílil rovnoměrně s antisemitismem a pokud ano, tak jakým způsobem zesiloval mezi samotnými Židy během války. Porovnávala a zkoumala rozdíly a podobnosti mezi ženskými a mužskými zkušenostmi, jestli tyto odlišnosti mezi nimi měly vliv na každodenní život: práce, vztahy, společenské role, možnosti a zdatnost. Uvažovala nad tím, zda tradiční předválečná role ženy zjednodušovala nebo ztěžovala život během války a holocaustu. Podobnou metodu začala používat i jiná feministická vědkyně Nechama Tec, která psala o ženách partyzánkách, a tím položila otázky, které ji dovedly k ženám v ghettech a úkrytech. Tento směr ji dovedl k novým závěrům v jejích výzkumech.

„Vyprávěly o své sexuální slabosti: sexuálním ponižení, znásilnění, změně sexuální orientace, těhotenství, potratu a slabosti z důvodu mateřství. To vedlo k závěru, že muži tyto věci popsali buď jiným způsobem, nebo

nepopisovali tento druh zážitků vůbec. Skoro každá žena mluvila o ponižujícím pocitu nebo vzpomínkách týkajících se příchodu do tábora: býti nahou, oholenou po celém těle, v případě některých žen holení v sexuálním kontextu, býti pozorována muži, spoluvězenkyněmi, jako i dozorcí SS. Jejich příběhy představují obecný pocit strachu a slabost pramenící ze sexuality žen, a nejenom smrtelného nebezpečí vyplývajícího z toho, že byly Židovkami.“ (Joan Ringelheim, *Women and the Holocaust: A Reconsideration of Research*, „Signs: Journal of Women In Culture and Society“ 1985, č. 4, s. 742)

Výzkumy, které Ringelheim prováděla, vedly jejím zdáním k pochopení vyhlazování Židů v plném rozsahu díky doplnění vědomostí o holocaust z pohledu žen a zohlednění dvojího nebezpečí, které pro ženy vyplývalo z toho, že jsou jak Židovkami a také ženami. Tímto docházíme k jádru, proč studovat a zkoumat holocaust z pohledu feministického a genderového přístupu: podobné zážitky nejsou identické a rozdíly mezi mužem a ženou byly velké.

4. ŽENA SPISOVATELKA

4. 1. HISTORICKÝ VÝVOJ A FÁZE LITERATURY PSANÉ ŽENAMI

- **První fáze:** „ženská“ (*feminine, kobiece*). Tato fáze trvala mezi lety 1840–1880 a ženy spisovatelky se snažily vyrovnat mužům. Z této doby pochází velké množství pseudonymů, kdy ženy vystupovaly pod mužskými jmény, aby jejich tvorba byla všeobecně přijata. Slovo „ženskost“ zde vystupuje jako představitel kulturního stereotypu, nikoliv pohlaví.

- **Druhá fáze:** „feministická“ (*feminist*). Datujeme ji do období mezi lety 1880–1920 a představitelkami jsou především spisovatelky – feministky, válčící o rovnoprávnost pohlaví a volební právo.
- **Třetí fáze:** „ženská“ (*female, żeńska*). Období od roku 1920, kdy spisovatelky záměrně odcházejí od imitace mužské literatury jako i přestávají tolik bojovat proti nerovnoprávnosti žen. V této době se začínají více soustředit na typicky ženské problémy, témata a pocity.
- **Literatura kobieca:** tento termín se v polské literární kritice usídlil v druhé polovině 19. století. Pro popis literárně-historických faktů ho používali například Piotr Chmielowski a Karol Irzykowski. Termín byl používán v rámci jeho nejprostšího významu, tedy označoval literaturu psanou ženami.

4. 2. CHARAKTERISTICKÉ RYSY ŽENSKÉ LITERATURY

Spisovatelka Virginia Woolf ve své knize *A Room of One's own* (1929) jako první prezentuje teorii, která charakterizuje typické rysy ženského psaní. Jsou to: uvolnění spojitosti textu, útržkovitost, nelineárnost, výstřednost, převažující přítomnost nad epickou minulostí, odbočování, tělo a smyslnost.

Dle Wolfové se tyto rysy objevily především z důvodu nepřístupnosti řádného vzdělání pro ženy, které poté ve své tvorbě ignorovaly základní principy a úzus literární tvorby, a tedy se značně odlišovaly od mužské tvorby.

„Ženská literatura je zvláštní a osobitá oblast, podobně jako kriminální, dobrodružná nebo erotická. Tak jako všechny žánrové okruhy, má i ona svoje pravidla. Pokud je pravidlem kriminální literatury vražda, pravidlem ženského románu je romance. V ženské literatuře je romance samotnou podstatou, a ne pouze jejím kořením. Žena je v této literatuře postavou závislou a podřadnou.“ (A. Manewel: *Bajecznie kolorowe*, „Polityka“ 1993, č. 31)

4. 3. TÉMATA CHARAKTERISTICKÁ PRO ŽENSKOU LITERATURU

- **Autobiografie**

Osobní korespondence a deníky byly jednou z prvních a nejběžnějších forem literatury psané ženami. Ženy si touto cestou mohly kompenzovat nedostatek příležitostí k veřejnému vyjádření názorů a výpovědí. Deníky se ovšem vždy netýkaly pouze banálních (z pohledu muže) a každodenních záležitostí. Některé deníky, tak jako například *Deník Anny Frankové*, se staly jedním z nejdůležitějších svědectví své doby.

- **Autostylizace**

Ženy autorky velmi často postavy ve své tvorbě stylizují do spisovatelek, vědkyň, hereček či jiných profesí, které jsou svázány s literaturou, textem a prezentují emancipovanou, inteligentní ženu.

- **Tělo**

Tělo ženy, které je kvůli své cykličnosti velmi specifické, hraje významnou roli v životě

každé ženy. Tato tematika se proto v tomto typu literatury velmi často objevuje. Muži se většinou ve své tvorbě svojí vlastní biologií nezaobírají, pro ženy se ovšem v určitých situacích jako například pobyt v koncentračním táboře, stávají věci jako menstruace, těhotenství a porod věcmi rozhodujícími o dalším životě a smrti. Téma biologie ženy se proto v tvorbě žen objevuje velice často.

- **Negativní zážitky**

Traumata, která si ženy ve svém životě prožijí, jsou dalším častým námětem tvorby. Jedná se především o odmítnutí, opuštění rodiči, zradu mužem, který zanechá ženu samotnou s dětmi a bez finančních prostředků, znásilnění, potrat, uvěznění v stereotypních rolích a sexuální frustrace. Bez nadsázky lze říci, že negativní zkušenosti jsou z velké většiny základním kamenem existence ženské literatury.

- **Příroda**

Žena a příroda jsou velmi přirozeně propojené a ovládány různými cykly jako je plodnost a mateřství. Neznamená to ovšem, že jsou texty plné popisů přírody, je spíše vnímána jako něco, co je zvenčí.

- **Rodina**

V tvorbě žen často vystupuje matka nebo macecha hrdinky, která dělá hlavní postavě ze života peklo. V některých případech se

jedná až o matrofobii. Do rodiny samozřejmě patří i velké, již mnohokrát zmiňované, téma mateřství a dětí. Ve své tvorbě se ženy mnohem častěji zaměřují na děti než muži. V literatuře často pozorujeme velkou bolest až šílenství ze smrti dítěte.

5. POLSKÉ SPISOVATELKY REFLEKTUJÍCÍ HOLOCAUST A DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKU

Polský literární kritik Kazimierz Wyka ve své práci *Pogranicze powieści*, která popisuje především meziválečnou, válečnou a poválečnou literatury, uvádí, že autoři většiny vzpomínek z koncentračních táborů jsou ženy. Literární kritik uvádí:

„Charakteristickou vlastností polské prózy ve druhém desetiletí meziválečné doby byla obrovská převaha žen spisovatelek. Kvalitativní i kvantitativní. Během poválečných debutů začal tento fenomén mizet, avšak s jednou výjimkou. Pokud jde o nejlidštější dokument protestu nebo pamatování si pravdy, dále zůstává prvenství v rukou žen. Madaliony Nałkowské, Szmaglewska, Sowińska.“ (Kazimierz Wyka, *Pogranicze powieści*, Warszawa 1974, s. 79)

Je snadné si povšimnout, že Wyka ve svých rozvahách opomíjí Tadeusza Borowského (kniha *Byliśmy w Oświęcimiu*¹ se objevila v roce 1946, tedy dva roky před

¹ T. Borowski, J. Nel-Siedlecki, K. Olszewski, *Byliśmy w Oświęcimiu*, Monako 1946.

prvním knižním vydáním Wykiho literární kritiky), ale oproti tomu se věnuje vzpomínkám Stanisławy Sowińskiej, které se týkaly „komunistického odboje“, publikovaných pod názvem *Lata walki*². Wykimu šlo především o osobní vztahy, a ne o literární využití, ale je možné najít i plno dalších motivací. Když psal o *Dymach nad Birkenau*³ (a porovnával je specifickým způsobem s *Latami Walki*), zmiňuje taktéž knihy, které byly publikovány brzy po vysvození a těmi jsou táborové vzpomínky Zofii Kossak, Gustawa Morcinka, Michaela Rusinka a Wandy Żółkiewské, stále ovšem zdůrazňuje „kvantitativní a kvalitativní“ převahu žen.

5. 1. POLSKÉ SPISOVATELKY A JEJICH DÍLA TÝKAJÍCÍ SE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Spisovatelky píšící o holocaustu a druhé světové válce bychom mohli rozdělit dle několika kritérií. Jedním z hlavních kritérií by mohl být původ, tedy jestli se jednalo o polské spisovatelky židovského původu či nikoliv. Židovské spisovatelky jsou ovšem v rámci výběru literatury pro tuto práci ve značné menšině a zároveň by tato specifikace neměla žádný význam, protože cílem práce je analyzovat texty z celkového pohledu žen bez ohledu na původ.

Dalším kritériem je tematika vybraného literárního díla, tedy konkrétně v jakém prostředí se děj knihy odehrává. Literatura z tohoto období pochází především z německých koncentračních táborů např. KL Auschwitz-Birkenau a Ravensbrück. Další rozsáhlou skupinou jsou deníky

² S. Sowińska, *Lata walki. Wspomienia oficiera sztabowego AL*, Warszawa 1948.

³ S. Szmaglewska, *Dymy nad Birkenau*, Warszawa 1994.

a vzpomínky z ghatt, jmenovitě varšavského, ale i dalších. Poslední početnou skupinou jsou díla týkající se sovětského vězení, pracovních táborů – takzvaných gulagů, popřípadě literatura popisující chování postupující Rudé armády, která znásilňovala a vraždila.

Jedním z nejzásadnějších děl je pro svoji specifickou formu kniha Seweryny Szmaglewské *Dymy nad Birkenau* (1949). Tato kniha je jedním z nejdůležitějších svědectví zvěrstev páchaných nacisty v koncentračním táboře KL Auschwitz-Birkenau pro svoji formu, která balancuje mezi prozaickou fikcí a reportáží. Mezi touto literaturou psanou polskými spisovatelkami je tato kniha jediná svého druhu.

Další významná díla, která pochází z prostředí KL Auschwitz-Birkenau, jsou vzpomínky *Przeżyłam Oświęcim* (1946) od Krystyny Żywulské a *Z otchłani* (1946) Zofii Kossak. Poslední zmíněná své vzpomínky vypráví z pohledu katoličky, a tedy zapojuje do svých vzpomínek úvahy o Bohu, pekle, ďáblu, smyslu života atd. Tím se odlišuje od ostatních děl, i když otázky víry se prolínají většinou literatury psané polskými spisovatelkami vyprávějícími hrůzy holocaustu.

Kniha Wandy Póltawské *I boję się snów* (napsáno 1945, vydáno 1961) se taktéž řadí mezi takzvanou „literaturę obozową“, tedy literaturu vzniklou na základě vzpomínek z koncentračních a pracovních táborů. Oproti třem předešlým se odehrává v pracovním táboře Ravensbrück, kde byly na autorce vykonávány lékařské pokusy. Toto dílo sloužilo prvotně i především jako způsob terapie a smíření se s minulostí, z tohoto důvodu také čekalo v „šuplíku“ do roku 1961, kdy byla kniha vydána. Tato kniha je taktéž příkladem

zajímavého jevu, kdy autorka díla nebyla spisovatelkou, a ani se po napsání knihy primárně spisovatelkou nestala.

Samostatnou kapitolou je spisovatelka Zofia Posmysz, která si jako mladá dívka prošla tábory Auschwitz, Ravensbrück a Neustadt-Glewe. Ve své celoživotní tvorbě se tímto tématem velmi často zabývá, i když žádná z jejích knih není psána formou vzpomínek jako u předchozích autorek. Její knihy jsou čistou prozaickou fikcí, kdy ona sama nikdy není hlavním „pozorovatelem“ událostí. V její nejznámější knize *Pasażerka* (1962) vystupuje jako hlavní postava Němka, která během války pracovala jako dozorkyně v pracovním táboře. Taktéž dílo *Wakacje nad Adriatykiem* (1970) nepopisuje její zážitky, ale velmi složitým, místy až filozofickým jazykem, popisuje osudy dvou přítelkyň v koncentračním táboře. Tvorba této spisovatelky typově ani časově přímo nezapadá do konceptu této práce, vzhledem k množství děl a celoživotní práci nad touto tematikou ji ale není možné v tomto výčtu nezmínit.

Nyní budou okrajově zmíněna díla, která tematicky nepocházejí z nacistických pracovních táborů, ale jsou jistě velmi významné pro celkový obraz literatury psané ženami s tematikou druhé světové války. Pokud zůstaneme na území Polska, mimo „literaturę obozową“ se setkáváme s deníky a vzpomínkami z úkrytů a především ghett. Jedním z příkladů je kniha od Janiny Bauman, *Zima o poranku. Opowieść dziewczynki z warszawskiego getta* (2009). Autorka si již od velmi mladého věku psala deníky, které zachytily útrapy mladá dívky židovského původu ve varšavském ghettu a poté v úkrytech, avšak teprve o mnoho let později našla odvahu se k těmto vzpomínkám vrátit a knižně je vydat.

Tituly *W domu niewoli* (1946) od Beaty Obertyńskiej a *Kazachstańskie noce* (vydáno 1945 pod názvem *Ludzie sponiewierani*, později 1958 již pod názvem *Kazachstańskie noce*) Herminii Naglerové jsou literaturou popisující hrůzy páchané naopak sovětskou armádou. Obě autorky popisují věznění, výslechy, a nakonec pobyt v sovětských gulagách.

Poslední skupina spisovatelek, které je nutné zmínit, jsou Zofia Nałkowska se svými *Medaliony* (1946) a Hanna Krall s knihou *Zdążyć przed Panem Bogiem* (1977). Spisovatelky se rozhodly samy nezaujmout místo „oběti či svědka holocaustu a druhé světové války“, ale zaujaly místo reportérek a vypravěček. Shromáždily příběhy lidí, které poté velmi zajímavou formou zpřístupnily široké veřejnosti. Především kniha *Medaliony* pomohla poválečné osvětě a přiblížila světu, co se skutečně dělo. I v dnešní době tato kniha zaujímá velmi důležitou pozici „školní literatury“, kdy naprosto každému školákovi ukáže zvěrstva snesitelnou a přiměřeně dlouhou formou. Pro účely této práce jsou ovšem vhodnější knihy psané dle vlastních vzpomínek, rozvíjející jednu skutečnost z mnoha pohledů a zážitků.

5. 2. ŽIVOTOPISY A TVORBA

5. 2. 1. SEWERYNA SZMAGLEWSKÁ

Seweryna Szmaglewska se narodila do rodiny obecního písaře 11. února roku 1916 v obci Pryglów, která se nachází v blízkosti města Piotrków Trybunajski. Do svých čtrnácti let žila v obci Wózniki, které se nacházejí ve Slezském vojvodství. Její radostné dětství ukončila tragická smrt obou rodičů. V této době také úspěšně složila přijímací zkoušky na Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie v Piotrkově. Bylo to pro ni velmi

těžké období a z toho důvodu i velmi vážně onemocněla. Jelikož neměla podporu zbylé rodiny, ujala se jí učitelka polštiny, Aleksandrya Matusiak. Studium střední školy zdárně ukončila v roce 1936 maturitou a v roce 1937 začala studovat dvouletý obor Studium Społeczno-Oświatowe Wolnej Wszechnicy Polskiej ve Varšavě. Při studiu také spolupracovala s rozhlasem a učila.

Na začátku 2. světové války pracovala jako dobrovolnice ve vojenské nemocnici v Piotrkowě a Częstochowé. Taktéž pracovala pro odboj a s kolegy organizovala tajnou síť knihoven a nelegální výukové kurzy pro děti. Dne 18. 6. 1942 ji zatklo gestapo a věznilo ji několik měsíců v Piotrkowě Tribunalskim a poté v Częstochowé. Po několika měsících, 6. října, byla převezena do koncentračního tábora KL Auschwitz-Birkenau a zaregistrována pod číslem 22090.

Nejdříve byla zařazena do skupiny vězeňkyň provádějící práce na polích (Landwirtschaftkommando), později opravovala hospodářské předměty (Unferkunft). V lednu roku 1945 se jí podařilo během evakuace tábora utéct z pochodu smrti.

Po ukončení války si jako bydliště vybrala Lodž, kde si v roce 1946 vzala architekta Witolda Wiśniewského, který taktéž prošel německými nacistickými tábory. Společně měli dvě děti. Jako jediná Polka v roce 1946 svědčila během Norimberských procesů, ale vypovídala především ohledně osudů dětí. Zemřela 7. července 1992 ve Varšavě. (Agnieszka Nikliborc, *Uwięzione w KL Auschwitz-Birkena, Traumatyczne doświadczenia kobiet odzwierciedlone w dokumentach osobistych*, Kraków 2010, s. 215)

Její literárním debutem se roku 1933 stala povídka *Głos Trybunalski*, kterou publikovala v piotrkowských novinách. Jejími nejvýznamnějšími díly, za které obdržela cenu Ministra Kultury a Umění I. stupně za literární dílo, byla kniha *Dymy nad Birkenau* (1945), na kterém začala pracovat bezprostředně po útěku z evakuačního transportu a v únoru 1946 byla zařazena Mezinárodním vojenským soudním tribunálem v Norimberku mezi materiály obviňujícími nacistické zločince. Druhým dílem byla kniha *Neiwinni w Norymberdze* (1972), která obsahuje její vzpomínky z procesů a svědectví v Norimberku.

- ***Dymy nad Birkenau***

Dílo, které vzniklo bezprostředně po útěku autorky z evakuačního transportu a bylo dokončeno v červenci roku 1945, tedy necelých pět měsíců po útěku. Pro rychlost, ve které byla kniha vydána, ale taktéž z důvodu jejích kvalitativních hodnot, byla kniha jedním z důležitých důkazů proti nacistům během norimberských procesů.

Kniha, i přesto, že je psaná na základě vlastních vzpomínek, není psaná ich-formou, tak jak je typické pro knihy tohoto druhu. Szmaglewska se snaží od textu odosobnit a popisovat události co nejobektivněji, tedy až reportážním způsobem. Zároveň pozorujeme snahu o popis událostí bez genderového přístupu, tedy slovem „vězeň“ popisuje muže i ženy bez dělení pohlaví. Taktéž neznáme její osobní pocity,

neodlišíme v knize události, která se staly přímo jí, nebo byla jejich svědkem, od příběhů, které se staly jejím spoluvězeňkyním a ona je slyšela pouze z vyprávění. Szmaglewska se ve své knize snažila zobrazit celkový obraz koncentračního tábora se všemi jeho aspekty, nicméně se nevyhýbá ani typicky ženským tématům jako byla menstruace, porod, mateřství a s problémy s nimi naturálně spojené. Můžeme tedy tento text zkoumat i z feministické perspektivy, nicméně musíme mít na paměti, že toto dílo bylo psané již se záměrem mít „faktickou“ hodnotu a sloužit jako důkazní materiál a nejednalo se pouze o nástroj terapie jako v ostatních případech. Za tímto účelem je dílo psané mnohem objektivnějším jazykem a dialogy v knize nalezneme jen zřídka. Jelikož se ovšem nejedná o deník, ani tato autorka se nevyhnula literární fikci či historickým nepřesnostem. S ohledem na literární kvality, a to jakým způsobem bylo toto dílo využito pro soudní procesy, jsou tyto nedostatky jen drobným prohrěškem, pro který není možné celému dílu ubrat na jeho literární a historické váze.

5. 2. 2. KRYSZYNA ŻYWULSKÁ

Polská spisovatelka, fejetonistka a autorka hudebních textů židovského původu se narodila 1. září 1914 v Lodži jako Sonia Landau. Po útěku z varšavského ghetta zfalšovala doklady a během věznění se prezentovala jako Krystyna

Żywulská, narozená v Lodži, ale 25. května 1918. Toto jméno si ponechala již do konce života.

Před začátkem války začala studovat právo na univerzitě ve Varšavě. V letech 1939-1940 bydlela ve Lvově, ale v roce 1941 se vrátila do Varšavy a s celou rodinou se musela přemístit do ghetta. Po útěku z ghetta pracovala v odboji pod novou, arijskou identitou. V červnu 1943 ji zatkl a uvěznil ve vězení na Pawiaku, byla ovšem zatčena za činnost v politickém odboji, nikoliv kvůli svému židovskému původu. Z vězení byla ještě tentýž rok převezena do koncentračního tábora KL Auschwitz-Birkenau. Stejně jako Szmaglewské se i Żywulské podařilo utéct během evakuačního transportu tábora. Do konce války se schovávala u svých příbuzných ve Slezsku, poté se vrátila do Varšavy a započala svoji literární tvorbu. Od roku 1970 žila v německém Düsseldorfu, kde také 1. srpna 1993 zemřela. (Agnieszka Nikliborc, *Uwięzione w KL Auschwitz-Birkena, Traumatyczne doświadczenia kobiet odzwierciedlone w dokumentach osobistych*, Kraków 2010, s. 215)

Debutovala v roce 1946 svojí první a nejznámější knihou *Przeżyłam Oświęcim*, Je také autorkou kabaretních textů a písniček jako např. *Dopóki życie trwa, Taka jestem zakochana, Żyje się raz, Tańcz ze mną, tańcz*. V roce 1965 vydala Żywulská další knížku, *Pusta woda*.

- ***Przeżyłam Oświęcim***

Paměti, které byly vydány v roce 1946, měly, jak syn Żywulské Tadasz Andrejewski uvádí,

dva primární cíle. Autorka jako jedna z mála přeživších cítila povinnost jak za sebe, tak za ty, kteří již nemohli popsat hrůzy, které v německých nacistických táborech prožívali. Druhým důvodem byla forma terapie, tedy jak Andrzejewský doslovně uvádí: „vzvracet“ do té knihy všechno, co se tam stalo a poté díky tomu normálně žít. (Krystyna Żywulská, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 357-359)

Je nutné zmínit, že sama autorka neměla záměr stát se spisovatelkou. Před válkou studovala právo, její celoživotní vášní bylo malířství. K napsání knihy ji donutilo okolí, které ji přesvědčovalo o nutnosti tyto vzpomínky zaznamenat. Teprve po publikaci knihy *Przeżyłam Oświęcim* v sobě objevila literární vlohy a začala se této profesi věnovat.

Samotná kniha představuje typické paměti psané ich-formou. Text obsahuje mnoho dialogů, má dějovou linii a my můžeme „fandit“ hlavní hrdince, v tomto případě přímo samotné autorce. Od předchozí knihy *Dymy nad Birkenau* se liší nejen svojí formou, ale částečně i obsahem. I když u některých textů sledujeme popis stejné události, Szmaglewska záležitost popisuje věcným jazykem a zároveň navozuje depresivní a tísnivou atmosféru, popisy Żywulské jsou daleko uvolněnější, lze je

považovat až za „optimističtější“, i když z faktického hlediska tím místy ztrácejí na věrohodnosti.

- ***Pusta woda***

Tato kniha nebude součástí textové analýzy, ale je nutné ji taktéž zmínit. Kniha vznikla dvacet let po vydání knihy *Przeżyłam Oświęcim*, když autorka uznala, že lidé stále náležitě nepochopili veškeré konsekvence války, jakými byly vraždy, ponížení a hanba, a rozhodla se její příběh vyprávět znovu. Tentokrát se děj odehrává především ve varšavském ghettě, popisuje útěk a práci pro odboj. Kniha byla na svoji dobu velmi antirasistická, tedy popisuje činy šlechtných a ničemných Poláků, dobrých a zlých Němců, ale i dobrých a zlých Židů. (Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 367)

5. 2. 3. ZOFIA KOSSAK

Narodila se v roce 1889 v Kośmienie na Wołyniu. Byla dcerou Tadeusze Kossaka, neteří polského malíře a dvojčete jejího bratra Wojciecha Kossaka. Taktéž byla sestřenice satiričky Magdaleny Samozwaniec a básnířky Marie Pawlikowské-Jasnorzewské. Taktéž byla vnučkou malíře Juliusze Kossaka. Dětství strávila v okolí Lublinu, poté studovala ve Varšavě a Ženevě malířství. Před válkou byla dvakrát vdaná. V roce 1936 obdržela za literární tvorbu cenu „Złoty Warzyw Polskiej Akademii Literatury“.

Během druhé světové války bydlela ve Varšavě, kde byla aktivní v odboji a taktéž charitativně působila v „Frontu

Odrodzenia Polski i Rady Pomocy Żydom“. Za tuto činnost byla po válce vyznamenána vojenskou medailí „Sprawedliwy wśród Narodów czas“.

V roce 1943 byla za svoji odbojovou činnost zatčena a převezena do KL Auschwitz-Birkenau, odkud ji po několika měsících převezli do varšavského vězení Pawiak a tam ji odsoudili k smrti. V roce 1944 ji propustili, a to díky snaze takzvané Polské podzemní vlády. Účastnila se taktéž Varšavského povstání. V roce 1945 emigrovala do Londýna, odkud se do Polska vrátila v roce 1957. V roce 1964 byla jednou z těch, kdo podepsali „List 34“, čím se připojila k protestu spisovatelů na obranu svobody slova. Zemřela v roce 1968. (Agnieszka Nikliborc, *Uwięzione w KL Auschwitz-Birkena, Traumatyczne doświadczenia kobiet odzwierciedlone w dokumentach osobistych*, Kraków 2010, s. 214)

Kossak je autorkou více než 40 knih. Debutovala v roce 1922 s titulem *Pożoga*. Některé její knihy byly překládány do francouzštiny, angličtiny, němčiny, japonštiny i maďarštiny. Jako například: *Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata, Legnickie pole, Krzyżowców, Króla trędowatego, Bez oręża i Złotą wolność*. Její tvorba byla zaměřena především na romány, historické romány a její nejslavnější knihou se stala kniha vzpomínek z koncentračního tábora KL Auschwitz-Birkenau *Z otchłani: wspomnienia z lagru* (1946).

- ***Z otchłani: wspomnienia z lagru***

Zofia Kossak oproti svým „kolegyním spisovatelkám“ přišla do tábora ve věku zhruba padesáti čtyřech let. Všechny zbylé

autorky se v době osvobození a psaní svého díla pohybovaly pod hranicí třiceti let. Další zajímavostí je, že ostatní autorky svými vzpomínkami debutovaly, popřípadě své debuty měly již za sebou, ale jednalo se o pouhé prvotiny bez zásadního literárního významu. V době zveřejnění knihy *Z otchłani* měla za sebou Kossak již bohatou literární tvorbu a byla považována za spisovatelku. Právě naopak, většina její tvorby vznikla právě před vydáním knihy *Z otchłani*.

Samotné dílo stylem balancuje někdy mezi knihou *Dymy nad Birkenau a Przeżyłam Oświęcim*. Kossak se snažila stejně jako Szmaglewská o reportážní styl a popis faktů, tak jako Szmaglewské se jí to ovšem nepodařilo. Z některých pasáží je patrné, že se Kossak štítila je popsat, jak se skutečně staly, na druhou stranu věděla, že je popsat musí, jinak nebude kniha věrohodná a neukáže skutečnou podobu koncentračního tábora. S tímto problémem se Szmalewská vypořádala podstatně lépe, proto je o to těžší její knihu číst.

Tadeusz Borowski, polský básník a prozaik, spoluautor jedné z nejslavnějších knih literatury z koncentračních táborů *Byliśmy w Oświęcimiu* a taktéž bývalý vězeň, dílo Kossak, které bylo církví velmi chváleno, nemilosrdně zkritizoval.

Dle Borowského Kossak velmi překroutila fakta, skutečnosti popisovala z velmi naivního pohledu, vědoma si toho, že je spisovatelka použila strojený a nepřirozený jazyk. Taktéž na celou záležitost hleděla především z náboženského pohledu, kdy se podle ní nejlépe vedlo jejím kamarádkám Polkám, které se modlily, a za něž se jejich rodiny modlily – to dle ní mělo velkou váhu. Taktéž se nezdráhá neustále polemizovat o tom, jaký boží význam celá ta situace má a do táborových záležitostí neustále „zatahuje“ nadpřirozené síly. Dále ji kritizuje za skutečnost, že hodnotí, soudí a kritizuje spoluvězeňkyně a různé skupiny, ale čtenář se nikdy nedozví o jejích vlastních činech a postupech. Nikomu, kdo si prošel koncentračním táborem, není možné upřít hrůzy a lidské ponížení v pro nás nepředstavitelném slova smyslu. Borowský ovšem podotýká, že i přes všeobecně příšerné podmínky si Kossak nikdy neprošla tím nejhorším, co tábor nabízel. Jako člence „polské inteligence“ se jí dostávala privilegia a možnosti, které většina vězeňkyň neměla, teda například to, že nechodila na těžké venkovní práce nebo dostávala pravidelně balíky z domu a nezažila takový hlad a nouzi jako vězeňkyně, které byly v táboře delší dobu a nedostávaly žádné jídlo a jiné předměty od rodiny a přátel z domova.

(Tadeusz Borowski, *Alicja w krainie czarów*,
„Pokolenie” nr 1/1947)⁴

5. 2. 4. WANDA PÓŁTAWSKÁ

Narodila se 2. listopadu 1921 v Lublině. Polská lékařka, psychiatrička, profesorka na Papežské teologické akademii. Jak sama autorka uvádí, doma se řídili „svatou trojicí“, kterou byla Panna Marie, Mickiewicz a Piłsudski. Její otec všem třem každý den nosil květy a v kombinaci těchto myšlenek své děti vychovával.

Před válkou studovala ve škole sester uršulinek v Lublině. Před i během 2. světové války chodila do skautu.

Během 2. světové války se se skupinou skautek přidala k odboji a působila jako „spojka“. Za tuto činnost byla také zatčena gestapem 17. února 1941 a uvězněna v Lubliňském zámku, který sloužil jako vězení. Zde byla mučena a vyslýchána až do 21. listopadu 1941, kdy je převezli do německého nacistického tábora Ravensbrück. Zde na ni měl být vykonán rozsudek smrti. V táboře se stala obětí pseudolékařských chirurgických experimentů. Před koncem války byla na krátko převezena do tábora v Neustadt-Glewe, kde setrvala do 7. května 1945.

V roce 1951 dokončila medicínu na Jagellonské univerzitě a následně získala specializaci v psychiatrii. Věnovala se studiu tzv. osvětimských dětí, tedy lidí, kteří

⁴Chamikuj.pl [online]. c2018 [cit. 24. 03. 2018]. Dostupný z WWW:
[http://chomikuj.pl/magako1/Dokumenty/T.+Borowski*2c+Alicja++krajnie+czar*c3*b3w+\(o+Zofii+Kossak-Szczuckiej*2c+Z+otch*c5*82ani.+Wspomnienia+z+lagru\)*2c+Pokolenie+nr+1*2c+1947,690606639.docx](http://chomikuj.pl/magako1/Dokumenty/T.+Borowski*2c+Alicja++krajnie+czar*c3*b3w+(o+Zofii+Kossak-Szczuckiej*2c+Z+otch*c5*82ani.+Wspomnienia+z+lagru)*2c+Pokolenie+nr+1*2c+1947,690606639.docx)

jako děti přežili pobyt v koncentračním táboře Osvětim-Březinka. Je autorkou pěti odborných lékařských knih.

Za zmínku také stojí její padesát let trvající přátelství s Karolem Wojtyłou, tedy Papežem Janem Pavlem II. Dokonce u něj byla přítomna ve chvíli jeho smrti.

Wanda Póltawská je vdaná za Andrzeje Póltawského, který je profesorem filozofie. Společně mají čtyři dcery.

- ***I boję się snów***

Ke vzniku této knihy se váže zajímavá historie. Autorka po návratu z koncentračního tábora trpěla nočními běsy, ale nedokázala o nich s nikým mluvit – s kým také, kdo by ji skutečně dokázal pochopit. Ve skutečnosti nikdo a nechtěla, aby její nejbližší se o ni strachovali ještě více. Jednoho dne se svěřila své bývalé učitelce, která tento problém nastínila psychiatrovi. Lékař ji poradil, aby se Póltawská vypovídala někomu, komu důvěřuje. To pro nic ovšem nebylo možné, učitelka ji tedy navrhla, aby to napsala. A tak během dvou měsíců vznikla tato kniha. Noční můry zmizely (dle autorky se vrací pouze ve chvílích velkého stresu a přepracování, což je pro ni známka, že by si měla odpočinout). Kniha do roku 1961 ležela v „šuplíku“, dokud se ji autorka nerozhodla knižně vydat.

I když se jednalo o pouhý prostředek terapie, kniha je napsána velmi lidským, citlivým, duši drásajícím, ale zároveň lidskou sílu ukazujícím způsobem. Póltawská byla jako

jediná z autorek v této práci, přímým účastníkem lékařských pokusů, které ovšem přežila. Spisovatelka ve své knize ukazuje další možný pohled na záležitosti v táboře. Stejně jako v *Przeżyłam Oświęcim*, je sama autorka hlavní silnou postavou, známe její myšlenky, názory a důvody chování. I když v některých situacích popisuje chování spoluvězeňkyň, které by i v jejich situaci bylo hodno odsouzení, ona to nikdy nedělá. Jako i ostatní autorky rozlišuje dobré či zlé, ale ostatní spoluvězně za jejich hanebné chování nikdy neodsuzuje. Maximálně komentuje svoje vlastní hranice, tedy že chování druhého člověka neodsuzuje, ale pro ni samotnou je to nepřekročitelná hranice. Tyto úvahy se týkají především homosexuality, krádeží a dělení jídla, popřípadě prostituce.

6. POHLED SPISOVATELEK NA TYPICKY ŽENKÉ ZÁLEŽITOSTI V TÁBOŘE – TEXTOVÁ ANALÝZA

6. 1. PROSTITUCE V HRANIČNÍCH SITUACÍCH

Je nutné zmínit, že v ženské části tábora nebyly takzvané „puffy“, nevěstince poskytovaly tradičně pouze heterosexuální služby pro muže, proto vzpomínky vězeňkyň ohledně prostituce se od těch mužských zásadně liší.

V táborech byly uvězněny kromě Židovek a politických vězňů také z velké části německé, profesionální prostitutky, zatčená právě při výkonu své profese, která byla

dle Třetí říše trestná. Protože prostituce porušovala zákon, byly prostitutky i spoluvězeňkyněmi vnímány jako zločinci. Vězeňkyně, tedy i autorky textů, rozdělují ženy na prostitutky a sexuální pracovnice, tedy ty, které nebyly prostitutkami, ale z různých důvodů se k tomu v táboře rozhodly. Každé sexuální chování hodnotily jako nedůstojné a jako prostituci. V textech se objevují především situace z náborů do veřejných domů a strach z toho, že budou k této činnosti přinuceny, zároveň ovšem se ani náznakem nepokoušejí porozumět ženám, které k této činnosti byly vybrány a donuceny.

Autorka Zofia Kossak problematice prostituce ve své knize *Z otchlani* věnuje celou kapitolu nazvanou *Werbunek*. Dle ní je prostituce zároveň problémem „ženského studu“. I když se má kapitola věnovat především náboru do autorkou uváděného P.U.F., věnuje se i otázce „systematického hubení ženského studu“, kterému se dle autorky vedení tábora věnuje urputněji než hubení vši a krysy.

Vězeňkyně byly nucené se v takzvané sauně svlékat do naha před muži-vězni jako i před dozorci, a poté byl z jejich řad prováděn nábor do puffu.

„Nieustannie nad lagrem kobiecym wisiała groza, że poczną brać do Pufu, na szczęście jednak liczba ochotniczek była zazwyczaj tak znaczna, że władze nie miały powodu uciekać się do poboru. Kandydatkami były w pierwszym rzędzie Niemki, nie żywiące żadnych skrupułóv moralnych oraz Ukrainki, czarnobrewy dziewczoje o posągowych kształtach. Odsetek zgłaszających się dobrowolnie Polek był naprawdę minimalny. Oczywiście odsetek ten był, zdarzały się młode, inteligentne dziewczyny, które szły do Pufu woląc hańbę niż brud, wszy, szczury i pracę „na ausen“. Niewiele

im to pomagało. Po kilku miesiącach zarażone, zniszczone, odsyłane były brutalnie na lager, do tych samych warunków, od których uciekły. Lecz nowoprzybyłe nie wiedziały tych przykładów, przeto przynęta działała.” (Zofia Kossak, *Z otchłoni*, Warszawa 2009, s. 82-83)

Při popisu náboru Kossak zdůrazňuje strach nových vězeňkyň, takzvaných „cugangów” z případné nucené práce v puffu:

„Oto Sauna...świeży transport cugangów. Trochę zbieraniny z jakiegoś więzienia i grupa dziewcząt, Łowiczanek, jeśli sądzić po barwnych wełniakach, pozostawionych przez nie przed przejściówką. Więźniarki mają kształty zwiotczałe, wychudłe, dziewczęta wiejskie biją w oczy krzepkością ciał. Wchodzą Esesmani w towarzystwie tłumacza. Nagie dziewczęta przerażone zbijają się ciasno. Tłumacz wyjaśnia o co chodzi. Przedstawia w tęczowych barwach dolę pracowniczek Pufu. Łowiczanki płaczą głośno, wołają łkając: O Jezu!... Z grupy więźniarek wysuwa się młoda Niemka, kandydatka. Prezentuje zalotnie swe kształty, zaczyna śpiewać sprośną niemiecką piosenkę.“ (Zofia Kossak, *Z otchłoni*, Warszawa 2009, s. 83)

Autorka taktěž vyjasňuje, čím podle ní byl puff. „Skrót P.U.F. oznaczał dom publiczny, znajdujący się w Auschwitz a przeznaczony ku wygodzie Niemców oraz męskich funkcjonariuszy obu lagrów. Zakłamanie niemieckie sprawiło, że kierownicy obozu nie czuły się zakłopotani tym, że otwierają dom publiczny w miejscu, dokąd prostytutki są zsyłane za karę. Puf słynął

z wykwintnego i zbytkowego urzędzenia. Dobierano zaś „pracownice“ spośród najpiękniejszych młodych dziewcząt, przy czym siły zawodowe nie były dopuszczane“ (Zofia Kossak, *Z otchłoni*, Warszawa 2009, s. 82)

Seweryna Szmaglewska taktież prostitutci kriminalizuje a popisuje ji jako „zbočenja seksualne“ a užívá slova jako „nierządnice, zboczeńcy, kryminaliści“ nebo „morderczynie a prostytutki“. S podobnou nechutí taktież popisuje pracovnice Puffu, i když ho popisuje stručněji a rezervovaněji než Kossak.

„W Oświęcimiu tworzy się dla dostarczenia SS-manom i funkcyjnym więźniom „godziwej rozrywki“ blok dwudziesty czwarty a, tak zwany Puff. Jest to dom publiczny. Zatrudniono w nim w dużej mierze niemieckie prostytutki, lecz sięgnięto również po inne. Sprawa kooptacji okryta jest tajemnicą. Mówi się, że kobiety idą do bloku dwudziestego czwartego wyłącznie dobrowolnie. Lecz zdarza się czasem, że trudno zrozumieć, co skłoniło niektóre z nich do powzięcia takiej decyzji.“ (Seweryna Szmaglewska, *Dymy nad Birkenau*, Warszawa 1994, s. 252)

Jediným pochopitelným důvodem pro to jít pracovat do nevěstince, byl pro mnohé fakt, že žena pracovala jako prostitutka již před válkou. Takto popisuje jeden „nepochopitelný“ případ Szmaglewska:

„Mieszka w bloku dwudziestym piątym b kobieta w średnim wieku, pracująca ciężko w pralni, utrzymująca się przy życiu w ten sposób, że poza praniem codziennym

przyjmuje jeszcze brudną bieliznę znajomych w zamian za skromne datki żywności. Ma czerwony trójkąt; znaczy to, że nie została aresztowana za prostytutkę. Pewnego dnia zostaje wezwana do wydziału politycznego. Wywołuje to zrozumiałe podniecenie: przesłuchania miewają doniosłe następstwa, aż do pójścia na kwarantannę włącznie. Po południu wraca i bez słowa zbiera swoje rzeczy. Jediną odpowiedzią na pytania kobiet jest płacz. A po kilku dniach wracające z pola poznają ją w grupie wystrojonych, ufryzowanych i umalowanych elegantek z domu publicznego, spacerujących bez numerów i więziennych oznak po obozowej drodze.” (Seweryna Szmaglewska, *Dymy nad Birkenau*, Warszawa 1994, s. 252)

Wanda Póltawska, która była w Ravensbrucku także, popsala nábor do nevěstince, ale dle jejích vzpomínek se veřejný dům nacházel mimo pracovní tábor a byl určený německým vojákům.

„Niemcy urządzili co jakiś czas wśród więźniarek pobór do „pufu”, domu publicznego dla żołnierzy – akces oznaczał w tym wypadku wypuszczenie z obozu na wolność. Zwykle propozycje otrzymywały tylko zawodowe prostytutki, które w obozie nosiły czarny winkiel. Pewnego razu wezwano „nach Vorne” samo polskie bloki i aufzejerka wystąpiła z ofertą, że jeżeli które chcą się zgłosić do pufu dla walczących za ojczyznę żołnierzy, to mogą wystąpić. W polskich transportach z Pawiaku i z Zamku Lubelskiego nie było ani jednej „czarnej łaty” – więźniarki kryminalne zostały w więzieniu, do obozu pojechały tylko „szpagateria”.

(Wanda Póltawska, *I boję się snów*, Warszawa 1962, s. 97-98)

Stejně jako ostatní autorky, i Póltawska řadí prostitutky do kategorie kriminálníků a vylučuje v jejich souvislosti jakoukoliv jinou společenskou roli. Z její výpovědi plyne, že vězeňkyně nemohla být současně prostitutkou a politickým vězněm, protože její profese by automaticky vylučovala patriotickou či politickou činnost. Samotná nabídka prostituce tedy znevažovala důstojnost ženy.

„Po propozycji aufzejerki zapanowała głęboka cisza. Gdy po jakimś czasie wystąpiła jedna (zresztą zawodowa prostytutka, nie wiadomo czemu obdarzona czerwonym politycznym trójkątem) – przywitał ją gwizd całego bloku. Zawrzało. Byliśmy pierwszy raz tak dotknięte, że nie obchodziło nas to, że w każdej chwili możemy zginąć. Wybraliśmy delegację i posłałyśmy ją do Lagerkommandanta z „uprzejmą“ prośbą, by nam – polskim więźniarkom – nigdy nie stawiano takich propozycji, gdyż to obraża naszą godność kobiecą, że jesteśmy więźniarkami politycznymi i prosimy, żeby pan Lagerkommandant o tym raczył pamiętać.

Dostałyśmy karę, dwa tygodnie Postsperry i Packetsperry. Delegatkę naszą Jadźkę K., która przemawiała w imieniu bloku, wsadzono do aresztu.“
(Wanda Póltawska, *I boję się snów*, Warszawa 1962, s. 98)

Krystyna Żywulská popisuje samotný Puff takto:

„W połowie 1943 roku utworzono w obozie macierzystym w Oświęcimiu dom publiczny (tzw puf),

w którym zatrudniono kilkanaście więźniarek, przeważnie prostytutek. Wizyty w nim miały być jedną z form premiowania za wydajną pracę. Z reguły odwiedziły go więźniowe funkcyjni i kryminalni.“ (Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 45)

Sama společně s kamarádkami utíká před nábořem po vyslechnutí rozhovoru:

„Na barak weszła lagerkapo, ta sama, która brała udział w selekcji. Razem z aufzejerką przechodziły od koi do koi i coś mówiły szeptem. Wierciłyśmy się niespokojnie. Taka wizyta nie mogła nic dobrego wróżyć. Lagerkapo odezwała się głośnie:

- Która chce iść do Oświęcimia, do miasta na męski? Tam jest lekka robota, cywilne ubranie i dobre jedzenie. Mówiąc to uśmiechała się chytrze i obleśnie.

- No, niech się zgłoszą kandydatki.

Ze wszystkich kątów zasypano ją pytaniami, bardzo naiwnymi, jak się potem okazało.

My pawiaczki, słuchałyśmy nieufnie, ale nie umiałyśmy odgadnąć, jaki nowy podstęp kryje się w tym zaproszeniu na „lekką robotę.“

Błokowa stała z boku i informowała po cichu jedną z więźniarek.

- Do „puffu“ – usłyszałam – wybierają do puffu.
- A co się tam robi?
- Nic, Trzeba obsłużyć dwudziestu mężczyzn dziennie...
- Jakich mężczyzn? – pytałyśmy na zmianę oniemiałe z przerażenia.

- A pewno tych, co już długo siedzą, tych co są, na funkcjach, bo ja wiem jakich. W każdym razie nie SS-manów tylko heftlingów...
- Czy to jest naprawdę ochotnicze, czy będą wybierać?
- Nie wiem, wszystko jest możliwe. Z bloku wychodzić nie można.

Pobiegłam do Zosi. Siedziała wystraszona. Przed nią stała aufzejerka i patrzyła na nią uważnie. Postanowiłam działać. Kiedy aufejerka na chwilę przeniosła swój wzrok na inną, dałam znak Zosi. Zeskoczyła.

- Wiejemy Zosiu, szybko. (Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 45-46)

Žywulská tedy nebyla svědkem samotného náboru, viděla ovšem reakce ostatních vězeňkyň a jejich chování k „dobrovolnicím“. Sama ovšem ukazuje neobvyklé porozumění pro mladou ženu, která se rozhodla zapsat na seznam.

„Okazało się, zgłosiło się tyle ochotniczek, ile było wypisanych na zapotrzebowaniu. Spisano ich numeru. Ze wszystkich stron patrzono na koję obok nas i słyszałam głosy:

- Polka, wstyd, wstydziłabyś się.

Na koi młoda dziewczyna, widoczni ochotniczka, powtarzała w kółko:

- Jestem głodna, nie wasz interes, nie wtrącajcie się.

Widać było, że toczyła jakąś walkę ze sobą.

- Wszystkie jesteśmy tak samo głodne, świnia.

Dziewczyna zaczęła płakać.

(...) Długo jeszcze widmo puffu straszło na bloku. Ile razy wchodziła lagerkapo, sądziłyśmy, że znów się zaczyna. Ale na szczęście pensjonariuszki zmieniano dopiero po kilku miesiącach. Dłużej zresztą żadna nie wytrzymała.“ (Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 46)

Autorka pro żeny v puffu užívá slova „pensionariuszki“ a ne „pracownice“. Jako kdyby pobyt tam znamenal odpočinek. Žywulská taktěž zajímavě popisuje důvod vzniku puffu.

„Zastanawiałyśmy się, co to za historia z tym puffem. Dla czego takie przywileje? Dla jakich więźniów?...

Jak nam później objaśniono, pomysł ten powstał wśród władz obozowych z innych przyczyn. Mężczyzn coraz częściej łapano na spiskach i knowaniach, na politykowaniu. Doszło to do władz. Wpadły więc na pomysł stworzenia czegoś, co odwróciłoby uwagę więźniów. Mężczyźni, wyglódniali płciowo, mieli odtąd interesować się puffem.“ (Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 46)

Jelikož byly všechny autorky Polkami a politickými vězni, jejich názor na tento aspekt tábora byl dle všech úryvků jednotný. Nezávisle na sobě se v textech objevuje výraz „kobiocy wstyd“ či „kobieca godność“. I přes ostatní pokoření a útrapy, které vězeňkyně v táboře prožívaly, pro autorky je nábor do puffu velmi šokujícím zážitkem, což dokazuje rozsah vzpomínek, které se objevily ve všech knihách. Autorky jednotně za prostitutky označují především Němky a jsou ochotny podstoupit i jakýkoliv jiný trest či smrt než být vybrány do puffu. Úryvky taktéž příkladně ukazují jednotlivé styly spisovatelek a potvrzují popsany styl v přechozí kapitole.

Zofia Kossak balancuje mezi nepovedeným reportážním a uměleckým stylem, kdy ze všech autorek užívá nejkomplicovanější jazyk a popisy:

„Kandydatkami były w pierwszym rzędzie Niemki, nie żywiące żadnych skrupulów moralnych oraz Ukrainki, czarnobrewa dziewczęta o posągowych kształtach”

„Po kilku miesiącach zarażone, zniszczone, odsyłane były brutalnie na lager, do tych samych warunków, od których uciekły. Lecz nowoprzybyłe nie wiedziały tych przykładów, przeto przynęta działała”

„Łowiczanki płaczą głośno, wołają łkając: O Jezu!... Z grupy więźniarek wysuwa się młoda Niemka, kandydatka.”

Szmaglewska, tak jak je pro ni typické, celou situaci popisuje znatelně věcněji. Situaci popisuje tak, jak je jí známa, v případě nejasností, či pochybností neutváří vlastní závěr.

„Mówi się, że kobiety idą do bloku dwudziestego czwartego wyłącznie dobrowolnie. Lecz zdarza się czasem,

že trudno zrozumieć, co skłoniło niektóre z nich do powzięcia takiej decyzji.”

Spojení „*godziwa rozrywka*” uvádí v uvozovkách.

Autorka se ovšem snaží držet striktně informativního stylu:

„Mieszka w bloku dwudziestym piątym b kobieta w średnim wieku, pracująca ciężko w pralni, utrzymująca się przy życiu w ten sposób, że poza praniem codziennym przyjmuje jeszcze brudną bieliznę znajomych w zamian za skromne datki żywności.”

Wanda Półtawska celou záležitostí vnímá především za svého vlastního a kolektivního pohledu. Taktéž striktně odděluje politické vězně od prostitutek, z úryvku:

„Gdy po jakimś czasie wystąpiła jedna (zresztą zawodowa prostytutka, nie wiadomo czemu obdarzona czerwonym politycznym trójkątem) – przywitał ją gwizd całego bloku.”

je jasně patrné, že něco takového považuje za „administrativní omyl“. Taktéž je patrné, že tato nabídka i v tak hraniční situaci vězeňkyně tak pobouřila, že byly ochotné raději zemřít, než aby jim znova tuto možnost nabízeli:

„Byliśmy pierwszy raz tak dotknięte, że nie obchodziło nas to, że w każdej chwili możemy zginąć.”

I poslední autorce, Krystyně Żywulské se tato událost vryla do paměti. Popisuje ji svým klasickým, převážně dialogovým stylem. Situace je popsána z jejího vlastního pohledu, eventuální hrozbu řeší útekem z bloku. Poté probíhá po táboře „hra na schovávanou“, je si vědoma faktu, že pokud by ji a kamarádku chytili, mělo by toto chování strašlivé následky. Żywulská používá velmi prostý styl

vyprávění. Ukazuje děj ze svého osobního pohledu, některé záležitosti se snaží dodatečně vysvětlit.

„Pobiegłam do Zosi. Siedziała wystraszona. Przed nią stała aufzejerka i patrzyła na nią uważnie. Postanowiłam działać. Kiedy aufzejerka na chwilę przeniosła swój wzrok na inną, dałam znak Zosi. Zeskoczyła.

- Wijemy Zosiu, szybko.”

„Zastanawialiśmy się, co to za historia z tym puffem. Dla czego takie przywileje? Dla jakich więźniów?...

Jak nam później objaśniono, pomysł ten powstał wśród władz obozowych z innych przyczyn.”

6. 2. TYPYCKÉ PROBLÉMY PLYNOUCÍ Z TOHO BÝTI ŽENOU

Kromě obrovské psychické zátěže a hladu, kterému museli čelit všichni vězni, je nutné zmínit, že ženy se potýkaly s množstvím dalších jak fyzických, tak psychických komplikací. Mezi nejvýznamnější obavy patřil stud a nahota, strach ze sexuálního obtěžování a zneužívání, záležitosti týkající se oblečení⁵, hygieny, holení hlav a celého těla, menstruace, lékařských pokusů, v případě KL Auschwitz-Birkenau pokusů s ženskou sterilizací, v některých případech ohrožení života z důvodu porodu ,a mateřství.

V kontextu historie a prostředí byly tyto problémy vnímány jinak, než bychom je mohli chápat v dnešní době.

⁵ V táborech se oblečení pralo běžně jednou za čtvrt roku, tedy věžňové při příchodu do tábora běžně obdrželi již velmi znečištěné oblečení po předchozích vězňích. V táboře řádil tyfus a jiné choroby, vězňům bylo dovolováno použít sanitární zařízení pouze dvakrát denně, znečištění oblečení bylo tedy značné.

Tedy: holení hlav na předválečné ženy nepůsobilo pouze „jako“ ponížení, ale vázalo se se samotným pocitem a chápáním ženskosti, sexuality a atraktivity. Menstruace nebyla „pouze“ ponižující z pohledu nečistoty, ale byla to záležitost života nebezpečná při propuknutí infekce právě z důvodu nulové hygieny. Naopak při zániku menstruace prožívaly ženy obrovský psychický strach, jestli budou moci mít děti, případně jak na ně bude nahlížet po válce muži. Nejtěžší a nejnebezpečnější ženskou záležitostí bylo těhotenství, porod a nucený potrat. Těhotné ženy byly standardně odesílány přímo do plynových komor, pokud se jim podařilo těhotenství ukrýt, čekalo je velmi nebezpečné skrývání těhotenství i během velmi náročné fyzické práce, poté sám o sobě nebezpečný porod a na konec nejtěžší krok, tedy zabití novorozence, pro kterého matka ani ve většině případů neměla mléko a odhalení dozorci, by znamenalo smrt nejen pro ni, ale možná i pro celý blok.

6. 2. 1. PONÍŽENÍ PROSTŘEDNICTVÍM NAHOTY

Tento aspekt systematického ponižování a lámání ducha popisuje Kossak, dle které se ženská nahota a stud, úzce pojí s důstojností. Ve chvílích, kdy nacisté nutili vězeňkyně se svlékat a být nahé před dozorci i vězni, nejdůležitější hodnoty – důstojnost a cnost, zanikají samy od sebe.

„Zrozumiałe, zatem, że akcja tępienia wstydu była przez władze lagrowe przeprowadzona o wiele skrupulatniej, niż akcja tępienia wszy lub szczurów. Służyły do niej pokazy nagości, zarządzane z byłe powodu – prawie kilometrowe wędrówki gołych haftlingów z sauny, trzymanie kobiet nago w oczekiwaniu na inspekcję, na wizytę lekarza, z okazji

odwszenia.“ (Zofia Kossak, *Z otchłoni*, Warszawa 2009, s. 93)

„Do łaźni weszła grupa umundurowanych esesmanów, rosłych byków i stanąwszy na dole obserwowali siedzące. Ukazywali sobie ze śmiechem palcami śliczne dziewczęta, których krasy nawet brak włosów nie zdołał zniweczyć lub karykaturalnie pomarszczone stare baby.“ (Zofia Kossak, *Z otchłoni*, Warszawa 2009, s. 25)

Seweryna Szmaglewska komentuje zkušenosť se „Saunou“ tímto způsobem:

„Tym razem jednak nie trwa to już długo. Pierwsza część piątek zostaje wpuszczona do wnętrza „Sauny“. Wilgotny korytarz z betonową podłogą, w której biegną wąskie rowki ściekowe. Zatrudnieni tu mężczyźni stoją obok kilku „Aufseherinnen“ i SS-manów. W ich obecności należy się rozebrać i oddać swoją odzież do odwszenia. Kobiety rozbierają się szybko. Żadna z nich nie chce być ostatnia, żadna nie chce zostać na końcu, żeby na jej postaci nie skupiły się spojrzenia stojących. Każda chce swą nagość ukryć w tłumie innych nagich. Mężczyźni tymczasem przynoszą kawałki drutu, rozdają kobietom i pouczają, jak należy powiązać odzież. Bystre oczy SS-manek oglądają każdą nagą postać, wchodzącą do kąpieliska, kij udaremnia próby zabrania z sobą ręcznika lub mydła. Człowiek jest nagi, ręce musi mieć próżne.“ (Seweryna Szmaglewska, *Dymy nad Birkenau*, Warszawa 1994, s. 66-67)

Krystyna Żywulska na svoje zkušenosťi s nahotou a pokořením vzpomíná takto:

„Przed barakiem stała więźniarka należąca do obsługi sauny i moczyła szmatę w misce z płynem dezynfekcyjnym. Podchodziłyśmy „gęsiego“. Każdą z nas nacierano pod pachami i między nogami, co pobudzało zgromadzonych w pobliżu SS-manów do ustawicznego śmiechu. Stali obok grupkami i widać było, że są zachwyceni naszymi niezgrabnymi wstydliwymi ruchami. Gdy któraś chciała ominąć miskę, łapali ją i przyciągali siłą, wymyślając jej przy tym ordynarnie. W największy zachwyty wprawiały ich starsze kobiety, dla których przedstawianie nago na powietrzu było wielkim przeżyciem.“ (Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 68)

Nahota se netýkala pouze situací, kdy chtěli vězeňkyně zestudit a pokořit, ale byla i součástí promyšleného plánu, který se uplatňoval především v takzvaném „Mexiku“ a měl za cíl psychicky zlomit mladé ženy. S největší pravděpodobností chtělo vedení mladé a zdravé ženy psychicky zničit, aby nepředstavovaly pro tábor bezpečnostní hrozbu, protože nazi lidé, především ženy, se stanou bezbranní a neschopní jakéhokoliv odporu.

„Były więzień dr. Otto Wolken, a także inni więźniowie zeznali podczas procesu Rudolfa Hossa, że w obozie BIII na „Meksyku“ przez okres 2 miesiące przebywało 50 000 młodych, nagich Żydówek węgierskich. Pozbawienie ich nie tylko odzieży, ale także bielizny nie było spowodowane brakiem odzieży w obozie, gdyż magazyny „Kanady“ były przepełnione różnorakim mieniem zgrabionym Żydom przywożonym do KL-

Auschwitz na zagładę“. (Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 68)

V úryvcích Zofii Kossak opět pozorujeme teatrální prvky a snahu o větší drama (u tohoto tématu v podstatě nepotřebné).

„Zrozumiałe, zatem, że akcja tępienia wstydu była przez władze lagrowe przeprowadzona o wiele skrupulatniej, niż akcja tępienia wszy lub szczurów.”

„Do łaźni weszła grupa umundurowanych esesmanów, rosnących byków i stanąwszy na dole obserwowali siedzące. Ukazywali sobie ze śmiechem palcami śliczne dziewczęta, których krasy nawet brak włosów nie zdołał zniweczyć lub karykaturalnie pomarszczone stare baby.”

Za povšimnutí stojí přítomný čas, kterým Seweryna Szmaglewská velmi často popisuje události, čímž se od ostatních autorek liší. Pokud některé z ostatních autorek přítomný čas použije, vždy je jedná výhradně o přímou řeč, vyprávění je jinak v čase minulém.

„Tym razem jednak nie trwa to już długo. Pierwsza część piątek zostaje wpuszczona do wnętrza „Sauny”.”

Taktéž si můžeme povšimnout, že Szmaglewská v uvedeném úryvku velmi výjimečně „popustí uzdu“ pocitům a situaci popíše o malinko emočněji, než je ve většině jejích textů typické. V porovnání s úryvky ostatních autorek se text nemusí zdát nijak výjimečný, v kontextu celé knihy *Dymy nad Birkenau* se ovšem jedná

o velmi specifický text, protože jako v jednom z mála textů do něj „prosakuje“ autorčin názor a pocity.

„Kobiety rozbierają się szybko. Żadna z nich nie chce być ostatnia, żadna nie chce zostać na końcu, żeby na jej postaci nie skupiły się spojrzenia stojących. Każda chce swą nagość ukryć w tłumie innych nagich.”

Poslední z autorek uvedených textů potvrzuje svůj lehký, lidový, komplikovaný styl psaní. V zápiscích střídá svoje vlastní vzpomínky s faktickými informacemi, které se snaží vysvětlit a objasnit.

„Podchodziłyśmy „gęsiego“.”

„Były więzień dr. Otto Wolken, a także inni więźniowie zeznali podczas procesu Rudolfa Hossa, że w obozie BIII na „Meksyku“ przez okres 2 miesiące przebywało 50 000 młodych, nagich Żydówek węgierskich.”

6. 2. 2. HOLENÍ A STRÍHÁNÍ VLASŮ

Stejně jako prostitute, oholení hlav a celého těla zanechaly ve všech autorkách hluboké trauma. V případě prostitute celou záležitost prožívaly jako „diváci“ a byly pouze v pozici, kdy celou situaci odsuzovaly či se bály, že se stanou součástí. Holení ovšem neunikl nikdo, kdo byl přivezen do KL Auschwitz-Birkenau a byl shledán jako schopný práce, tedy nemířil přímo do plynových komor. Hlavy vězeňkyním holila další vězenkyně holicím strojkem, tělo, které muselo být rovněž oholeno, bylo holeno „na sucho“ rezavou břitvou muži, což byl způsob velmi brutální, bolestivý, a především pro mladé dívky velmi ponižující. Navíc se tento úkon odehrával bezprostředně po příjezdu do tábora, tedy ženy ještě na toto zacházení

nebyly zvyklé. Celou záležitost popisuje i Wanda Póltawska, i když z jejího úryvku se nedozvíme, jestli na konec došlo k holení hlavy i u ní v táboře Ravensbrücku, z celkového kontextu knihy lze ovšem usuzovat, že ona již této praktice unikla, i když u vězňů, kteří do tábora přijeli před ní, byla vykonána.

Zofia Kossak na tento úkon vzpomíná takto:

„...ogołoczone ze wszystkiego, nagie jak w dniu narodzin, przegnano biegiem do Sali, w której je golono. Na brudniej podłodze leżała gruba warstwa obciętych włosów – pięknych czubów, loków, warkoczy, jasnych, ciemnych, rudych, siwych. Zmienione nie do poznania, nieprawdopodobnie oszpecone, z ujawnionymi odstającymi uszami, niekształtnymi czaszkami, bombiastymi czołami. (Zofia Kossak, *Z otchłoni*, Warszawa 2009, s. 25)

Seweryna Szmaglewska popisuje změnu, kterou prošly holandské, francouzské či belgické Židovky, které přijely navoněné parfémy, oblečené v krásném oblečení a zprvu nechápaly, co se děje a taktéž nevěřily „oholeným lidem“, které viděly kolem sebe, aniž by tušily, že se brzy zařadí mezi ně:

„Nowo przybyłe tymczasem zmieniają wygląd. Są już nagie i stoją w kąpieliskowym przedsionku czekając na swą kolej. Przez wybite szyby wnika mróz i czyni z ich białych ciał sine, pokryte gęsią skórka. Z ich wykwinu pozostały już tylko manicure, loki, noszące na sobie ślady ręki pierwszorzędných fryzjerów. Ruchy mają już nowe.

Kuląc się w sobie, garbiąc plecy, ściskają kolana, drżą i przytupują. Nogi ich obute już w drewniaki zmieniły się natychmiast w kończyny dziwnie niemrawe. Ich odzież, ciepła jeszcze i tchnąca wonią człowieka, który z niej wyszedł przed chwilą, leży u ich stóp. Efingierki mają obowiązek zbierać to wszystko i znosić do baraku. Gdy wychodzą, mijają w drzwiach pierwsze ostrzyżone. To już nie tamte śliczne dziewczęta. To małpoludy sine, zgarbione, o głowach wygolonych nierówno, o twarzach napiętnowanych zwierzęcym strachem.” (Seweryna Szmaglewska, *Dymy nad Birkenau*, Warszawa 1994, s. 51)

Jediná Krystyna Žywulská holení hlavy a těla popisuje ze své vlastní zkušenosti a pohledu.

„Próbowałam żartować, ale wyglądaliśmy jak maskary. I wszystkie byłyśmy do siebie podobne. Nigdy nie sądziłam, że włosy nadają tyle indywidualności. Z trudem poznawałam znajome twarze, gdy weszłam na salę, przywitał mnie śmiech. Poczulałam się urażona. – Czemu się śmiejecie, myślicie, że jesteście ładniejsze?

Gdyby Gretę Garbo tak urządzić, też straciłaby trochę wdzięku“ (Krystyna Žywulská, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 21)

„Przede mną siedziała Zosia, naga, połowę głowy miała już ogoloną, z drugiej strony włosy układały się jeszcze w loki. Na nią młoda dziewczyna błyskała maszynką.

- Nie patrz – prosiła Zosia.“ (Krystyna Žywulská, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 2011, s. 20)

Poslední z autorek, Wanda Póltawska vzpomíná na první setkání s oholenými vězni takto.

„Juž wtedy zdałam sobie sprawę, że to jest znacznie gorsze niż więzienny brud – te czyste, jednakowo uczesane lub ogolone głowy, te twarze bezduszne, bez wyrazu...Przechodziły koło nas obojętnie, nie patrząc, nie mówiąc, ani słowa, nie reagując. One w ogóle nie miały twarzy! „Kadłuby“- pomyślałam i tam, na tym placu, wyrwały mi się ciche słowa modlitwy: Boże, jeżeli jeszcze jesteś nad tym światem, daj nam zachować własną twarz w tym strasznym miejscu. Nie życie, ale duszę...

Numery...numery...numery...nic więcej... bez nazwiska, bez imienia...bez uczucia. „One są już przecież zabite“ – pomyślałam. Krysia chwyciła mnie za rękę i przerażona szepnęła: - One są wszystkie jednakowe.

Zrozumiałam natychmiast jej lęk i prędko powiedziałam: - Wiesz, to tylko te ogolone głowy wywołują takie wrażenie. – Odetchnęła, ale ja wiedziałam, że boimy się, tego samego.“ (Wanda Póltawska, *I boję się snów*, Warszawa 1962, s. 32-33)

I poslední úryvky potvrzují již popsáný jedinečný styl každé z autorek.

Přehnanost Kossak:

„...ogolocene ze wszystkiego, nagie jak w dniu narodzin...”

„Zmienione nie do poznania, nieprawdopodobnie oszpecone, z ujawnionymi odstającymi uszami, niekształtnymi czaszkami, bombiastymi czołami.”

Věcnost Szmaglewské:

„Nowo przybyłe tymczasem zmieniają wygląd. Są już nagie i stoją w kąpieliskowym przedsionku czekając na swą kolej.”

„Efingferki mają obowiązek zbierać to wszystko i znosić do baraku. Gdy wychodzą, mijają w drzwiach pierwsze ostrzyżone.”

Bezprostřednost Žywulské:

„Próbowalam żartować, ale wyglądaliśmy jak maskary”

„Poczułam się urażona. – Czemu się śmiejecie, myślicie, że jesteście ładniejsze?”

A bojovnost Póltawské:

„One w ogóle nie miały twarzy! „Kadluby“- pomyślałam i tam, na tym placu, wyrwały mi się ciche słowa modlitwy: Boże, jeżeli jeszcze jesteś nad tym światem, daj nam zachować własną twarz w tym strasznym miejscu. Nie życie, ale duszę...”

„Zrozumiałam natychmiast jej lęk i prędko powiedziałam: - Wiesz, to tylko te ogolone głowy wywołują

takie wrażenie. – Odetchnęła, ale ja wiedziałam, że boimy się, tego samego“

7. ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo uceleně popsat historii a rozvoj směrů zabývajících se jak obecnou ženskou tvorbou, tak především tvorbu zaměřenou na holocaust. Taktéž byla komplexním způsobem popsána velká část rozmanité tvorby polských spisovatelek píšících o 2. světové válce. Analýza textů jasně potvrdila hypotézy a předpoklady uváděné v teorii.

Jedním ze základních cílů analýzy textů bylo prokázat či vyvrátit předpoklad, že ženami psaná literatura se orientuje na určitá témata, kterými jsou například ženská biologie, rodina, traumata atd. Celé texty se samozřejmě zabývají i jinými skutečnostmi, ale z toho, že každá ze spisovatelek se ke všem analyzovaným tématům ve své práci vyjádřila, lze soudit, že především takto orientované vzpomínky zanechávají v jejich tvorbě silný otisk.

Další sledovanou skutečností byl osobitý styl každé z vybraných spisovatelek a příkladové ukázání jejich jednotlivých rysů.

Spisovatelka Seweryna Szmaglewska potvrdila svůj velmi jedinečný styl, který zahrnuje reportážní prvky a mezi ostatními nemá obdoby.

Oproti tomu u Zofie Kossak byla v díle prokázána teatrálnost, sklony k dramatičnosti a velmi nepovedený balanc mezi reportáží a téměř až románovým stylem.

Knihy od Żywulské a Póltawské si jsou velmi podobné, v některých věcech se ovšem také liší. Oba texty

ze všech zkoumaných knih vykazují nejtypičtější prvky nekomplikovaného pojetí vzpomínek, bez složitých slov, struktur a přehnaných filozofických úvah, na druhou stranu nejsou oproštěny od vlastních emocí a názorů. Póltawská oproti Żywulské ve svých textech ukazuje bojovnějšího ducha, Żywulská nás více vtahuje do samotného děje a její kniha je celkově nejspíše nejdynamičtějším a nejlépe čitelným dílem, a to především díky velkému množství dialogů, které se objevují na každé straně.

Z těchto důvodů nelze učit pouze jeden či dva texty, které by obstojně popsaly osudy žen v koncentračních táborech, ale je nutné prozkoumat co nejvíce textů a děl, protože každá nová kniha nám celkový obraz doplní a rozšíří.

8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

8. 1. ODBORNÁ LITERATURA

- 1) BOROWSKA, Grażyna. *Krytyka feministyczna Siostra teorii i historii literatury*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2000. 360 s. ISBN 83-87456-66-7.
- 2) BURZYŃSKA, A., MARKOWSKI, M.P. *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*. Kraków: Znak, 2006. 596 s. ISBN 978-83-240-0737-0.
- 3) KARWOWSKA, Bożena. *Ciało. Seksualność. Obozy zagłady*. Kraków: UNIVERSITAS, 2009. 210 s. ISBN 97883-242-1344-3.
- 4) LANG, Hans-Joachim. *Ženy z bloku 10: Lékařské pokusy v Osvětimi*. Praha: Ikar, 2014. 328 s. ISBN 978-80-249-2394-9.
- 5) MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno.: Host, 2000. 232 s. ISBN 80-86055-90-6.
- 6) NASIŁOWSKA, Anna. *Ciało i tekst. Feminizm w literaturoznawstwie – antologia szkiców*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2001. 290 s. ISBN 978-83-61552-22-2.
- 7) NIKLIBORC, Agnieszka. *Uwięzione w KL Auschwitz-Birkenau*. Kraków: NOMOS, 2010. 221 s. ISBN 978-83-7688-013-6.
- 8) REES, Laurence. *Osvětim, nacisté a „konečné řešení”*. Praha: Knižní klub, 2010. 336 s. ISBN 978-80-242-2739-9.
- 9) STÖCKER-SOBELMAN, Joanna. *Kobiety Holocaustu. Feministyczna perspektywa w badaniach nad Shoah Kazus KL Auschwitz-Birkenau*. Warszawa: TRIO, 2012. 154 s. ISBN 978-83-7436-295-5.

8. 2. LITERATURA

- 1) KOSSAK, Zofia. *Z otchłani*. Warszawa: Książka i wiedza, 2009. 282 s. ISBN 83-05-12992-6.
- 2) POSMYSZ, Zofia. *Wakacje nad Adriatykiem*. Oświęcim: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, 2004. 256 s. ISBN 83-88526-59-6.
- 3) PÓŁTAWSKA, Wanda. *I boję się snów*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2009. 206 s. ISBN 978-83-7424-611-8
- 4) SZMAGLEWSKA, Seweryna. *Dymy nad Birkenau*. Warszawa: Książka i wiedza, 1994. 288 s. ISBN 83-05-12701-X.
- 5) ŻYWULSKA, Krystyna. *Przeżyłam Oświęcim*. Warszawa: tCHu doM wYdawniczy, 2011. 365 s. ISBN 978-83-89782-49-6.

8. 3. INTERNETOVÉ ZDROJE

- 1) BOROWSKI, Tadeusz. Alicja w krainie czarów (o Zofii Kossak-Szczuckiej, *Z otchłani*. Wspomnienia z lagru), Pokolenie nr 1, 1947. [online]. © 2018 [cit. 2018-03-24]
Dostępne z:
[http://chomikuj.pl/magako1/Dokumenty/T.+Borowski*2c+Alicja++krainie+czar*c3*b3w+\(o+Zofii+Kossak-Szczuckiej*2c+Z+otch*c5*82ani.+Wspomnienia+z+lagra\)*2c+Pokolenie+nr+1*2c+1947,690606639.docx](http://chomikuj.pl/magako1/Dokumenty/T.+Borowski*2c+Alicja++krainie+czar*c3*b3w+(o+Zofii+Kossak-Szczuckiej*2c+Z+otch*c5*82ani.+Wspomnienia+z+lagra)*2c+Pokolenie+nr+1*2c+1947,690606639.docx)

9. RESUMÉ

Niniejsza praca dyplomowa, zatytułowana *Twórczość literacka kobiet dotycząca Holocaustu*, podejmuje problematykę literatury, która powstawała tuż po II wojnie światowej i opisywała okrucieństwa Holocaustu, w szczególności obozów koncentracyjnych Auschwitz-Birkenau i Ravensbrück. Praca skupia się wyłącznie na tekstach polskich pisarek, które porównuje tylko z tekstami kobiecymi.

Celem pracy jest kompleksowe opisanie ogólnego kontekstu feminizmu oraz jego osobnej linii koncentrującej się na Holocaustu. Wybrane teksty są analizowane na podstawie założeń i ustaleń z części teoretycznej, obalając lub potwierdzając opisaną teorię.

Praca składa się z kilku rozdziałów, można w niej także wyodrębnić trzy bloki tematyczne. Pierwszy blok dotyczy teorii literatury, drugi przedstawia przegląd pisarek oraz kręgów tematycznych z tamtego okresu, a ostatni poświęcony jest analizie wybranych tekstów.

2. FEMINIZM

Feminizm jest zagadnieniem złożonym i zróżnicowanym, który ma za sobą bogatą historię. Sam termin „feminizm“ powstał prawdopodobnie w 1830 r. we Francji, a po raz pierwszy użył go socjalista utopijny Charles Fourier, dla którego poziom emancypacji kobiet był miernikiem emancypacji całego społeczeństwa. W Anglii terminu „feminizm“ zaczęto używać po raz pierwszy ok. 1890 r. Początkowo traktowano go jako synonim obrony praw kobiet. Był związany z ruchem sufrażystek. Dopiero później termin dotarł do Stanów Zjednoczonych.

2.1. FEMINIZM SOCJOPOLITYCZNY I FEMINIZM AKADEMICKI

- **Feminizm socjopolityczny:** pierwszy ze wszystkich odmian feminizmu (początek w XVIII w.). Ruch o charakterze społeczno-politycznym zorientowany na aktywną walkę przeciw dyskryminacji kobiet oraz wszelkim przejawom nierówności w życiu kulturalnym i społecznym, a zwłaszcza na walkę z nierównością w systemie prawnym.
- **Feminizm akademicki:** odmiana feminizmu o charakterze intelektualnym, która, wychodząc z założeń feminizmu socjopolitycznego, zajmuje się interpretowaniem wszystkich zjawisk dotyczących kobiet. Feminizm akademicki zaczął powstawać w latach 60. XX w. na uczelniach amerykańskich. Najpierw zaczęły formować się tzw. studia kobiece (Women's Studies), a następnie krytyka feministyczna i genderowa. Od samego początku był nurtem interdyscyplinarnym, obejmującym wszystkie dyscypliny humanistyczne, w szczególności literaturoznawstwo, socjologię, psychologię, antropologię, historię, historię kultury, sztukę, muzykologię itd.

2. 2. ROZWÓJ I PODZIAŁ NURTU SOCJOPOLITYCZNEGO

Feminizm socjopolityczny bywa dzielony w porządku chronologicznym na trzy fazy nazywane falami. Poniżej przedstawione są główne hasła i założenia poszczególnych okresów:

- pierwsza fala feminizmu zaczęła rozwijać się na przełomie XIX i XX w. i trwała do początku lat

- sześćdziesiątych. Jej głównym hasłem była równość (płci), a najważniejszym celem uzyskanie równych praw dla kobiet i mężczyzn.
- druga fala trwała od lat 60. do lat 80. i koncentrowała się głównie na różnicach między płciami. Najważniejszym celem tego okresu było opisanie i wyszczególnienie głównych różnic między kobietą i mężczyzną.
 - trzecia fala feminizmu rozpoczęła się w latach dziewięćdziesiątych. W związku z tym, że wcześniej monopol na feminizm był w rękach białych kobiet, hasłem trzeciej fali stała się różnorodność. W tym okresie zaczęto prowadzić badania nad różnorodnością różnych grup kobiet (przedstawicielek różnych ras, społeczności, kultur, tradycji itp.), a także nad specyficznymi problemami tych grup.

2. 3. ROZWÓJ I PODZIAŁ NURTU AKADEMICKIEGO

Krytyka feministyczna: najogólniejszą definicję krytyki feministycznej podaje jeden ze współczesnych słowników terminów literackich. Definiuje on krytykę feministyczną jako zrozumienie, analizę oraz odbiór dzieła literackiego lub teorię literatury z punktu widzenia doświadczenia kobiecego (V. Harris, *Dictionary of Concepts in Literary Criticism and Theory*, New York 1982, s. 89).

Studia kobiece (Women's studies): pierwsza (już w latach 60. XX w.) samodzielna forma feminizmu akademickiego. Skupiały się przede wszystkim na gromadzeniu wiedzy (z różnych dziedzin) na temat sytuacji kobiet w historii, kulturze, życiu społecznym, polityce itd. Analiza typowo kobiecych doświadczeń i historii. Istotą kategorii studiów kobiecych (w przeciwieństwie do gender studies) jest kategoria kobiecości. Badania koncentrują się

na opisie specyfiki kobiecości, a także na jej zmianach w historii itp.

Ginokrytyka: termin użyty po raz pierwszy przez Elaine Showalter w 1979 r. Jest to odmiana krytyki feministycznej, która pojawiła się podczas drugiej fali feminizmu. W przeciwieństwie do krytyki feministycznej, która szuka innych niż tradycyjne interpretacji tekstów i zwraca uwagę na patriarchalne normy w kształtowaniu postaci kobiecych w literaturze, ginokrytyka nie stawia sobie za cel krytyki twórczości literackiej mężczyzn ani stworzonych przez nich postaci kobiecych. Jej celem jest analizowanie twórczości kobiet, jej charakterystycznych elementów, języka, stylu wypowiedzi oraz tematów. Bierze pod uwagę uwarunkowania kulturowe, społeczne i rodzinne oraz kontekst i historyczny.

- **Arachnologia:** metaforyczna koncepcja procesu twórczego oraz styl krytyki feministycznej wprowadzony przez Nancy K. Miller w polemice *Mitologii Rolanda Barthera*. Metafora tkania pajęczej sieci oraz kobiety-pisarki jako pajęczycy miała podkreślać związek pomiędzy autorką a tkanymi przez nią tekstami.

Koncepcja kobiety-pajaka wskazuje na głębokie ślady jej własnej osoby w tekście jako bodźca twórczego oraz podkreśla wielką rolę cielesności w twórczości, która jest równocześnie mocno związana z domem i rodziną (w przeciwieństwie do charakterystycznej idei twórczości mężczyzn, która próbuje uciec od codzienności).

- **Écriture féminine** (pisarstwo kobiece): termin określający styl pisarstwa kobiecego, jeden z ważniejszych nurtów francuskiej krytyki feministycznej. Głównymi przedstawicielkami są Hélène Cixous, Luce

Irigaray, Julia Kristeva, Anne Leclerc, Monique Wittig. Koncepcja ta skupia się raczej na praktyce pisania niż na formułowaniu teorii literatury. Styl określany mianem *écriture feminine* to przede wszystkim styl zmysłowy, gwałtowny, niespójny, eliptyczny, symultaniczny, bardzo metaforyczny, w dużym stopniu wykorzystuje metafory erotyczne i cielesne.

3. CHARAKTERYSTYKA I ETAPY FEMINISTYCZNEJ PERSPEKTYWY HOLOKAUSTU

Feministyczna perspektywa w badaniach nad Holocaustem jest naukowym podejściem, które ma na celu uzupełnienie wiedzy na temat Holocaustu o doświadczenia kobiet. Nurt ten jest stosunkowo młody i nadal się rozwija. Jego początki sięgają lat 70. XX w., a okres jego największego rozkwitu przypadł na lata dziewięćdziesiąte. Największe zasługi dla jego rozwoju mają badaczki amerykańskie.

Ten odłam ruchu feministycznego (w oczach pisarzy-mężczyzn często uważany za niepotrzebny, będący przejawem mody) stawiał sobie za cel przybliżenie czytelnikom swoich podstawowych cech oraz znaczenia, jak również opisanie i przypomnienie okropności, których doświadczały kobiety podczas II wojny światowej. Należy pisać o cierpieniach kobiet w obozach. O gwałtach, domach publicznych, traktowaniu ciężarnych, o eksperymentach medycznych, nagości, goleniu głów, niewolniczej pracy oraz karach, które były kobietom wymierzane.

3. 1. ETAPY FEMINISTYCZNEJ PERSPEKTYWY HOLOKAUSTU

Etap pierwszy – lata 1945-1948, czyli okres bezpośrednio po wojnie uważany za pierwszą falę tego

nurtu. Charakteryzuje się gwałtownymi emocjami, szczegółowym opisywaniem przeżyć z gett, obozów pracy i obozów koncentracyjnych. Literatura tego okresu ma najczęściej formę dziennika pisanego w pierwszej osobie.

Etap drugi – w latach 50. i 60. cała uwaga skupiona była na przywracaniu normalnego życia i społeczeństwa. Pierwsza, emocjonalna fala, podczas której musiano opowiedzieć o przeżyciach i wspomnieniach, opadła. Lilian Kremer uważa, iż w literaturze z tego okresu dominowali mężczyźni, badacze piszący o kobietach byli raczej wyjątkami (Lilian Kremer, *Woman 's Holocaust Writing: Memory and Imagination*, University of Nebraska Press, Lincoln, Londyn 2001, s. 9).

Etap trzeci – lata 70. XX w. uważane są za rzeczywisty początek rozwoju perspektywy feministycznej. W okresie tym wydano wiele prac literackich i naukowych. Powstawały również wyspecjalizowane ośrodki zajmujące się tą problematyką. Większość badaczy i badaczek tego okresu nie doświadczyła bezpośrednio II wojny światowej ani eksterminacji, lecz pracowała z ofiarami i ocalałymi z Zagłady. Okres ten charakteryzował się wzrostem świadomości na temat Holokaustu oraz idącym za tym rozwojem nurtu oraz badań genderowych oraz jego perspektyw.

Etap czwarty – „drugi cykl publikacji“. Etap ten miał miejsce w latach 90. XX w. Wyszło wiele dobrych publikacji odnoszących się do kwestii gender. Literatura tego okresu obfitowała w różne formy tekstów, zwłaszcza w biografie, dzienniki, poezję, badania socjologiczne i historyczne.

4. KOBIETA PISARKA

4. 1. ROZWÓJ HISTORYCZNY ORAZ FAZY LITERATURY PISANEJ PRZEZ KOBIETY

Faza pierwsza: „kobieca“ (*feminine*). Obejmowała lata 1840-1880. W tej fazie kobiety pisarki starały się dorównać mężczyznom. Pisały pod męskimi pseudonimami, aby ich twórczość została powszechnie zaakceptowana. Słowo "kobiecość" pojawia się tutaj jako przedstawiciel stereotypu kulturowego, a nie płci.

Faza druga: „feministyczna“ (*feminist*). Przypadała na okres od 1880 do 1920 r., jej przedstawicielkami były głównie pisarki-feministki walczące o równość płci oraz prawo wyborcze.

Faza trzecia: „żeńska“ (*female*). Po roku 1920, kiedy pisarki celowo odchodzą od imitowania literatury męskiej oraz przestają protestować przeciwko nierówności płci. W tym okresie zaczynają koncentrować się na typowych kobiecych problemach, motywach i uczuciach.

Literatura kobieca: termin ten przyjął się w polskiej krytyce literackiej w drugiej połowie XIX w. Posługiwali się nim np. Piotr Chmielowski i Karol Irzykowski opisując fakty literacko-historyczne. Termin ten był używany w najprostszym znaczeniu – oznaczał literaturę pisaną przez kobiety.

4. 3. TEMATY CHARAKTERYSTYCZNE DLA LITERATURY KOBIECEJ

- Autobiografia
- Autostylizacja

- Ciało
- Negatywne przeżycia
- Przyroda
- Rodzina

5. POLSKIE AUTORKI PISZĄCE O HOLOKAUŚCIE I DRUGIEJ WOJNE ŚWIATOWEJ

Jednym z najważniejszych dzieł, z uwagi na swoją specyficzną formę łączącą elementy prozy i reportażu, jest książka Seweryny Szmaglewskiej *Dymy nad Birkenau* (1949). Jest to świadectwo o okrucieństwach popełnionych przez nazistów w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau. Książka zajmuje wyjątkowe miejsce wśród książek tego typu napisanych przez polskie autorki.

Inne ważne dzieła opowiadające o przeżyciach z KL Auschwitz-Birkenau to wspomnienia *Przeżyłam Oświęcim* (1946) Krystyny Żywulskiej oraz *Z otchłani* (1946) Zofii Kossak. Ostatnia z wymienionych autorek opisuje przeżycia z perspektywy katoliczki, wplatając we wspomnienia refleksje na temat Boga, piekła, diabła, sensu życia itd. Odróżnia ją to od pozostałych autorek, choć kwestie wiary pojawiają się w większości książek opowiadających o straszliwościach Holokaustu pisanych przez polskie autorki.

Książka Wandy Półtawskiej *I boję się snów* (powstała 1945, wydana 1961) również należy do tzw. „literatury obozowej“, czyli literatury, która powstała na bazie wspomnień z obozów koncentracyjnych lub obozów pracy. W przeciwieństwie do trzech poprzednich, opisuje obóz pracy Ravensbrück, w którym autorka poddawana była eksperymentom medycznym. Książka początkowo pełniła funkcję terapeutyczną, była próbą rozliczenia się z przeszłością i dlatego wiele lat przeleżała w "szufladzie". Została wydana dopiero w 1961 r. Półtawska jest

przykładem autorki, która nigdy wcześniej nie pisała, ani nie została pisarką po napisaniu książki.

6. SPOJRZENIE PISAREK NA TYPOWO KOBIECE SPRAWY W OBOZIE – ANALIZA TEKSTOWA

6. 1. PROSTYTUCJA W SYTUACJACH GRANICZNYCH

Należy wspomnieć, że w kobiecej części obozu nie było tak zwanych "puffów". Domy publiczne świadczyły wyłącznie usługi heteroseksualne dla mężczyzn, w związku z czym wspomnienia więźniarek dotyczące prostytucji zasadniczo różnią się od wspomnień mężczyzn.

Oprócz Żydówek i więźniarek politycznych, do obozów trafiały też zawodowe prostytutki niemieckie przyłapano na świadczeniu usług seksualnych, czego zabraniało prawo Trzeciej Rzeszy. W związku z tym, że prostytucja była niezgodna z prawem, prostytutki uchodziły za przestępców również w oczach współwięźniarek. Więźniarki, a więc również autorki tekstów, dzieliły kobiety na prostytutki oraz pracownice seksualne, które nie były zawodowymi prostytutkami, ale z różnych powodów zajmowały się prostytucją w obozie. Każdy przejaw zachowań seksualnych był odbierany jako niegodny i stawiany na równi z prostytucją. W tekstach pojawiają się najczęściej opisy rekrutacji do domów publicznych oraz towarzyszącej temu procederowi obawy, aby nie zostać wybraną i zmuszoną do świadczenia usług seksualnych. Jednocześnie autorki nawet nie próbują zrozumieć kobiet, którym nie udało się uniknąć tego losu.

6. 2. TYPOWE PROBLEMY PŁYNAĆE Z BYCIA KOBIEȚĄ

Oprócz ogromnego obciężenia psychicznego oraz głodu, z jakim przyszło zmierzyć się wszystkim więźniom, naleźy wspomnieć, że kobiety napotykały na szereg dodatkowych problemów natury fizycznej i psychicznej. Do najwaźniejszych naleźaly wstyd i nagość, strach przed molestowaniem i wykorzystywaniem seksualnym, kwestie ubrania, higieny, golenia głowy i całego cięła, menstruacji, eksperymentów medycznych, w przypadku w KL Auschwitz-Birkenau eksperymentów nad sterylizacją, w niektórych przypadkach zagrożenie życia związane z porodem i macierzyństwem.

W kontekście historii i miejsca problemy te były postrzegane inaczej, niź rozumielibyśmy je dzisiaj. Przykładowo: przedwojenne kobiety nie traktowały golenia głowy jedynie „jako“ poniżenia, w ich odczuciu było ono odbieraniem kobiecości, seksualności i atrakcyjności. Menstruacja nie była „jedynie” upokorzeniem wynikającym z braku możliwości umycia się, lecz była to kwestia życia i śmierci w związku z dużym prawdopodobieństwem występienia infekcji właśnie z powodu zerowej higieny. Z kolei u kobiet, które przestawały menstruować, pojawiał się ogromny strach, że nie będą mogły mieć dzieci i że nie będą pełnowartościowymi kobietami w oczach męczyzn. Najtrudniejszą i najniebezpieczniejszą kwestią, z którą zmagaly się kobiety, była cięza, poród i przymusowa aborcja. Ciężarne kobiety zazwyczaj od razu wysyłano do komór gazowych. Jeźeli jakimś cudem udało im się tego uniknąć, czekało je skomplikowane i niebezpieczne ukrywanie cięzy podczas pracy fizycznej, następnie poród,

który sam w sobie bywa niebezpieczny, i wreszcie najtrudniejszy krok, czyli zabicie noworodka (dla którego matka i tak nie miała pokarmu). Wykrycie przez dozorcę oznaczałoby śmierć nie tylko matki, ale być może całego bloku.

6. 2. 1. PONIŻANIE NAGOŚCIĄ

Ten aspekt systematycznego poniżania i łamania ducha opisuje Z. Kossak. Według niej nagość i wstyd są ściśle związane z godnością. W chwilach, w których naziści zmuszali więźniarki do rozebrania się i stania nago przed dozorcami i więźniami, samowolnie zanikały najważniejsze wartości – godność i cnota.

6. 2. 2. GOLENIE I ŚCINANIE WŁOSÓW

Golenie głowy i całego ciała, podobnie jak prostytutka, pozostawiło głęboką traumę w wszystkich autorkach. O ile kwestię prostytucji przeżywały jako "widzowie", będąc jedynie w pozycji tych, które proceder potępiały lub bały się, że staną się jego częścią, o tyle golenie czekało wszystkich tych, którzy po przyjeździe do KL Auschwitz-Birkenau uznani zostali za zdolnych do pracy, czyli każdego, kto nie trafił od razu do komory gazowej. Głowy goliły kobietom współwięźniarki za pomocą maszynki, natomiast ciało – mężczyźni „na sucho“ za pomocą zardzewiałej brzytwy. Było to bardzo brutalne, bolesne i poniżające, zwłaszcza dla młodych dziewcząt. Ponadto golenie odbywało się natychmiast po przybyciu obozu, kiedy kobiety nie były jeszcze przyzwyczajone do takiego traktowania. Kwestię golenia opisuje również Wanda Półtawska, która wprawdzie nie zdradza, czy ona sama została ogolona w obozie Ravensbrück, jednak z

całego kontekstu można wywnioskować, że udało jej się tego uniknąć, w przeciwieństwie do więźniów, którzy przybyli do obozu wcześniej niż ona.

ANOTACE

Tato diplomová práce s názvem *Ženská literární tvorba zaměřená na holocaust* se zabývá popisem a analýzou literatury, vznikající bezprostředně po ukončení 2. světové války, která popisovala hrůzy holocaustu, konkrétně tedy koncentračních a pracovních táborů KL Auschwitz-Birkenau a Ravensbrück. Tato práce pracuje výhradně s texty polských spisovatelek a taktéž je porovnává pouze s ženskými texty.

Cílem práce je uceleným způsobem popsat obecný kontext feminismu, a jeho samostatné odvětví koncentrující se právě na Holocaustu. Podle tvrzení a zjištění v teoretické práci jsou poté analyzovány vybrané texty.

klíčová slova: holocaust, feministická perspektiva, koncentrační tábor KL Auschwitz-Birkenau, koncentrační tábor Ravensbrück, žena spisovatelka, polské spisovatelky, analýza textů

ABSTRACT

This thesis, entitled *Holocaust-oriented female literary work*, deals with the description and analysis of literature that emerged immediately after World War II, which described Holocaust horrors, specifically concentration and work camps KL Auschwitz-Birkenau and Ravensbrück. This thesis works exclusively with the texts of Polish female writers and also compares them only with other female literature.

The aim of the thesis is to describe in a comprehensive way the general context of feminism and its independent sector

concentrating on the Holocaust. Then are all selected texts analyzed according to the findings in the theoretical part.

key words: Holocaust, feminist perspective, concentration camp KL Auschwitz-Birkenau, concentration camp Ravensbrück, woman writer, polish writer, analysis of selected texts